



Toezihtsrapport van het maatschappelijk  
middenveld over de uitvoering  
van het nationaal strategisch kader voor  
de gelijkheid, integratie en participatie  
van de Roma  
**in Nederland**



Het verslag is opgesteld door mevrouw Reneta Krivonozova, onafhankelijk onderzoeker, voor ngo Phiren Amenca.

Het verslag is opgesteld in het kader van het initiatief "[\*\*Voorbereidende actie - Civiele monitoring van de Roma - Versterking van de capaciteit en de betrokkenheid van de Roma en pro-Roma maatschappelijke middenveld bij de monitoring en de evaluatie van het beleid\*\*](#)", dat wordt uitgevoerd door een consortium onder leiding van het Democracy Institute of Central European University (DI/CEU), waaronder het European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), de Fundación Secretariado Gitano (FSG) en het European Roma Rights Centre (ERRC). Het initiatief werd gefinancierd door het directoraat-generaal Justitie en Consumenten (DG Just) van de Europese Commissie in het kader van dienstencontract nr. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095.

Het rapport geeft de bevindingen van de auteurs weer en weerspiegelt niet noodzakelijkerwijs de standpunten van het consortium of de Europese Commissie, die niet verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het gebruik van de informatie in het rapport.

# INHOUD

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>1. IMPLEMENTATIE VAN HET NRSF</b>                                                   | 11 |
| <b>1.1. Belangrijkste ontwikkelingen en doeltreffendheid van de uitvoering</b>         | 11 |
| 1.1.1. Veranderingen in het NRSF                                                       | 11 |
| 1.1.2. Vooruitgang in de uitvoering                                                    | 12 |
| 1.1.3. Doeltreffendheid van monitoring                                                 | 13 |
| 1.1.4. Verzameling van gegevens                                                        | 13 |
| <b>1.2. Synergie van het NRSF met nationale en EU-acties</b>                           | 14 |
| 1.2.1. Aanvullend beleid                                                               | 14 |
| 1.2.2. Afstemming op EU-acties                                                         | 15 |
| 1.2.3. Aandachtspunten uit eerdere evaluaties                                          | 16 |
| <b>1.3. Deelname van de Roma aan de uitvoering en monitoring</b>                       | 16 |
| 1.3.1. Betrokkenheid van maatschappelijke Romaorganisaties bij de uitvoering           | 16 |
| 1.3.2. Roma in openbare instellingen die het NRSF uitvoeren                            | 16 |
| 1.3.3. Deelname Roma aan monitoring en evaluatie                                       | 17 |
| <b>2. OVERZICHT PER THEMATISCH GEBIED</b>                                              | 18 |
| <b>2.1. Bestrijding van zigeunerhaat en discriminatie</b>                              | 18 |
| 2.1.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen                | 18 |
| 2.1.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF                                          | 19 |
| <b>2.2. Onderwijs</b>                                                                  | 19 |
| 2.2.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen                | 20 |
| 2.2.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF                                          | 20 |
| <b>2.3. Werkgelegenheid</b>                                                            | 20 |
| 2.3.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen                | 21 |
| 2.3.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF                                          | 21 |
| <b>2.4. Kinderbescherming</b>                                                          | 22 |
| 2.4.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen                | 23 |
| 2.4.2. De problemen aanpakken naast het NRSF                                           | 23 |
| <b>2.5. Bevordering van (het bewustzijn van) Roma-kunst, -cultuur en -geschiedenis</b> | 24 |
| 2.5.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen                | 24 |
| 2.5.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF                                          | 24 |
| <b>3. FOCUS OP BELANGRIJKE PROBLEMEN VOOR ROMA</b>                                     | 25 |
| <b>3.1. Kinderbescherming</b>                                                          | 25 |
| 3.1.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij de aanpak van het probleem                    | 25 |
| 3.1.2. Synergie met andere acties                                                      | 25 |
| 3.1.3. Deelname van de Roma                                                            | 26 |
| <b>3.2. Zigeunerhaat, door haat geïnspireerd geweld</b>                                | 26 |
| 3.2.1. Effectiviteit van het NRSF bij het aanpakken van het probleem                   | 27 |
| 3.2.2. Synergie met andere acties                                                      | 28 |
| 3.2.3. Roma-participatie                                                               | 28 |
| <b>REFERENTIES</b>                                                                     | 31 |
| <b>BIJLAGE: LIJST VAN PROBLEMEN EN VOORWAARDEN</b>                                     | 33 |



## LIJST VAN AFKORTINGEN

|         |                                                                                           |
|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| CCV     | Centrum voor preventie van criminaliteit                                                  |
| CSO     | Maatschappelijke middenveld                                                               |
| EC      | Europese Commissie                                                                        |
| ECRI    | Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie                                          |
| EURSF   | EU Roma Strategisch Kader voor Gelijkheid, Inclusie en Participatie                       |
| FCPNM   | Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden                              |
| JenV    | Ministerie van Justitie en Veiligheid                                                     |
| KIS     | Kennisplatform <i>Inclusief Samenleven</i>                                                |
| MOVISIE | Nationaal Kennisinstituut voor een Samenhangende Aanpak van Maatschappelijke Vraagstukken |
| NAP     | Nationaal Actieplan                                                                       |
| NCDR    | Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme                                      |
| NEET    | ( not in education, employment or training) personen zonder werk, onderwijs of opleiding  |
| NRSF    | Nationaal Strategisch Kader Roma                                                          |
| OWRS    | Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen.                                         |
| RCM     | Roma Burger mMonitor                                                                      |
| SZW     | Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid                                           |

## SAMENVATTING

De kracht van de '*Beleidsmaatregelen in Nederland voor de Gelijkheid, Inclusie en Participatie van Roma en Sinti*' (het Nationaal Strategisch Kader Roma, NRSF)<sup>1</sup> ligt in hun fundament op gevestigde wetten en regels. Dit geldt voor alle Nederlandse burgers en zorgt voor een consistent wettelijk kader voor de aanpak van kwesties op het gebied van toegang tot huisvesting en werkgelegenheid. De maatregelen weerspiegelen ook een groeiend bewustzijn van de specifieke uitdagingen waarmee de Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd, met name op het gebied van discriminatie en toegang tot onderwijs. Er worden inspanningen geleverd om deze problemen aan te pakken, waaronder enkele gerichte initiatieven om de sociale integratie van deze gemeenschappen te verbeteren.

Het belangrijkste zwakke punt van het NRSF is echter de algemene aanpak, waarbij geen uitgesplitste gegevens worden verzameld om de vooruitgang te volgen en de specifieke behoeften van de Roma- en Sintigemeenschappen te beoordelen. Er zijn ook geen duidelijke doelstellingen met betrekking tot de integratie van de Roma en er zijn maar heel weinig maatregelen die expliciet op hun behoeften zijn gericht. Daarnaast is er een aanzienlijk gebrek aan adequate maatregelen die specifiek gericht zijn op Romakinderen, waardoor het beleid over het algemeen minder effectief is in het aanpakken van de uitdagingen waarmee de jongere generatie binnen deze gemeenschappen wordt geconfronteerd.

### Uitvoering van het NRSF

Het NRSF bevat geen nieuwe toevoegingen of updates sinds de eerste versie en de uitvoering volgt grotendeels het oorspronkelijke plan. Het ontbreken van Roma-specifieke doelen, uitgesplitste gegevensverzameling en duidelijke actieplannen beperkt de effectiviteit van de geplande maatregelen. Daarnaast vormen gedecentraliseerd bestuur, dat nog steeds relatief beperkt is, maar wel toeneemt, en de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld van de Roma een verdere belemmering voor zinvolle vooruitgang. Aanbevelingen om het succes van het beleid te waarborgen zijn onder meer meer op de Roma gerichte initiatieven, betere coördinatie en meer substantiële steun voor Roma-organisaties.

### Beoordeling van de landensituatie per gebied

In het algemeen is de vooruitgang bij de uitvoering van het nationale hervormingsfonds voor de Roma wisselend op verschillende belangrijke gebieden. In de strijd tegen zigeunerhaat en discriminatie is enige vooruitgang geboekt, zoals het "*Nationaal programma tegen discriminatie en racisme (2023)*",<sup>2</sup> en de veroordeling van discriminerende praktijken tegen Roma en Sinti. De hardnekkige uitdagingen zijn echter de voortdurende stigmatisering van woonwagenbewoners en het gebrek aan belangrijke updates van de wettelijke kaders ter ondersteuning van cultureel geschikte huisvesting.

Het initiatief voor decentralisatie-uitkeringen heeft beperkte resultaten opgeleverd in het onderwijs door gebrekkig toezicht en het ontbreken van specifiek toegewijde tussenpersonen. Er zijn enkele inspanningen geleverd om het onderwijs aan Roma- en Sinti-kinderen te ondersteunen via netwerkevenementen, maar er zijn onvoldoende gegevens over de doeltreffendheid van deze initiatieven.

---

<sup>1</sup> Europese Commissie. (n.d.). *Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, integratie en participatie van Roma en Sinti*. Beschikbaar op: [https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078\\_en?filename=policy measures in the netherlands for the equality inclusion and participation of roma and sinti.pdf](https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078_en?filename=policy%20measures%20in%20the%20netherlands%20for%20the%20equality%20inclusion%20and%20participation%20of%20roma%20and%20sinti.pdf)

<sup>2</sup> Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023*. Beschikbaar op: <https://www.bureauncdr.nl/binaries/bureauncdr/documenten/nationale-programmas/2023/12/12/national-program-2023--english/National+Programma+tegen+Discriminatie+en+Racisme+2023--Engels.pdf>

De werkgelegenheidsmaatregelen voor Roma-gemeenschappen zijn schaars en sinds de laatste toetsing van de RCM zijn geen nieuwe Roma-specifieke maatregelen genomen.<sup>3</sup>

Hoewel de regering meer geld heeft uitgetrokken voor de bestrijding van kinderarmoede, krijgen Romakinderen op het gebied van kinderbescherming nog steeds te maken met inconsistente steun, waarbij de gedecentraliseerde uitvoering tot regionale verschillen leidt.

Tot slot zijn er weliswaar inspanningen om de Romacultuur te bevorderen, zoals tentoonstellingen en culturele projecten, maar ontbreekt het aan systematische integratie van het Roma-erfgoed in de bredere maatschappelijke erkenning.

Samengevat zijn er enkele stappen gezet om de uitdagingen van de Roma-gemeenschappen aan te pakken. Het gebrek aan gerichte acties, consistente monitoring en alomvattende beleidsmaatregelen beperkt echter de doeltreffendheid van de uitvoering van het NRSF, en er zijn meer gerichte inspanningen nodig.

### Nadruk op belangrijke kwesties die Roma aanbelangen

Het ontbreken van een nationale strategie voor kinderrechten, in combinatie met de decentralisatie van de jeugdzorg, heeft geleid tot inefficiëntie in het kinderbeschermingssysteem, waaronder onvoldoende financiering en lange wachtlijsten. Hoewel de Nederlandse regering zich ertoe heeft verbonden om kinderarmoede aan te pakken en de jeugdzorg te verbeteren, blijven Roma- en Sinti-kinderen in de nationale plannen over het hoofd gezien, vooral wat betreft huisvesting en voorschools onderwijs.

Nederland werkt aan antidiscriminatie-initiatieven, maar er zijn hiaten in de aanpak van de problemen van Roma en Sinti. Antidiscriminatiewetten richten zich niet specifiek op discriminatie op basis van etniciteit<sup>4</sup>, waardoor Roma en Sinti geen expliciete bescherming genieten. De inspanningen om discriminatie te bestrijden worden beperkt door een gebrek aan deelname van de Roma aan de ontwikkeling van beleid dat van invloed is op hun gemeenschap. Een opmerkelijke ontwikkeling zijn de inspanningen om de staatloosheid onder de Roma-gemeenschappen aan te pakken, wat naar verluidt een belangrijk probleem is, door middel van een nieuwe procedure om staatloosheid vast te stellen.<sup>5</sup> Dit zou hen beter in staat kunnen stellen volledig deel te nemen aan de samenleving en te profiteren van de nationale beschermingsmaatregelen.

Om deze problemen aan te pakken moet Nederland een nationale strategie voor kinderrechten ontwikkelen, met specifieke maatregelen voor de behoeften van Roma- en Sinti-kinderen, waaronder toegang tot huisvesting, onderwijs en bescherming tegen uitbuiting. De wettelijke bescherming moet ook worden versterkt om etniciteit als beschermde categorie op te nemen in antidiscriminatiewetten. Daarnaast moeten de Roma- en Sintigemeenschappen actiever worden betrokken bij besluitvormingsprocessen die hun leven beïnvloeden, zodat hun stem wordt gehoord bij de ontwikkeling van beleid.

---

<sup>3</sup> Burgermonitor Roma. (2022). *Monitoringrapport van het maatschappelijk middenveld over de kwaliteit van het nationale strategische kader voor gelijkheid, inclusie en participatie van de Roma*. Beschikbaar op: <https://romacivilmonitoring.eu/wp-content/uploads/2023/08/RCM2-2022-C3-Netherlands-CATALOGUE.pdf>

<sup>4</sup> De term 'eticiteit' komt niet expliciet voor in de Nederlandse Algemene Wet Gelijke Behandeling. De wet verbiedt echter discriminatie op grond van 'ras' en 'nationaliteit', die ruim worden geïnterpreteerd om discriminatie op grond van etnische achtergrond te omvatten.

<sup>5</sup> *Staatloosheid vaststellen*. Beschikbaar op: <https://ind.nl/nl/vaststellen-staatloosheid>

## INLEIDING

De Roma<sup>6</sup> en Sinti in Nederland vormen een diverse en historisch gemarginaliseerde bevolkingsgroep. De exacte omvang is onzeker door het ontbreken van etnische registratie in Nederlandse bevolkingsgegevens. Schattingen suggereren echter dat hun aantal varieert van enkele duizenden tot 40.000, wat neerkomt op ongeveer 0,24% van de Nederlandse bevolking. Deze gemeenschappen zijn verspreid over het land en wonen zowel in permanente woningen als in stacaravans, met aanzienlijke verschillen in de regionale verdeling.

Zoals het '*Beleidsmaatregelen in Nederland voor de Gelijkheid, Inclusie en Participatie van Roma en Sinti*' (het Nationaal Strategisch Kader Roma, NRSF)<sup>7</sup> aangeeft, heeft de komst van Roma en Sinti naar Nederland in meerdere fasen plaatsgevonden. Sommige Roma en Sinti vestigden zich al in 1420 in Nederland,<sup>8</sup> terwijl anderen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw de communistische regimes in Oost-Europa ontvluchtten. Deze groepen Roma en Sinti kregen verblijfsvergunningen op grond van het algemeen pardon van 1978. De Balkanconflicten in de jaren 1990 veroorzaakten een nieuwe toestroom van Roma- en Sintivluchtelingen. Na de uitbreiding van de EU in het begin van de jaren 2000 kwamen er nog meer Roma-groepen, die konden profiteren van het vrije verkeer van EU-burgers. Deze verschillende migratiegolven hebben geleid tot een heterogene gemeenschap met uiteenlopende culturele ervaringen en uitdagingen op het gebied van integratie in de Nederlandse samenleving.

Ondanks de culturele diversiteit worden Roma en Sinti in Nederland geconfronteerd met gemeenschappelijke uitdagingen, zoals systemische discriminatie, zigeunerhaat en sociaaleconomische marginalisering. Een van de grootste uitdagingen blijft huisvesting: woonwagenbewoners krijgen door restrictief beleid moeilijk toegang tot stacaravans, terwijl andere groepen kampen met ontoereikende leefomstandigheden. De beperkte toegang tot onderwijs en opleidingsmogelijkheden leidt tot hoge werkloosheidscijfers onder Roma en Sinti. De bovengenoemde migratie-ervaringen in combinatie met ondergerapporteerde sociale stigmatisering creëren een complexe overlap van uitdagingen die een op maat gemaakt en inclusief beleid vereisen om de structurele ongelijkheid waarmee Roma en Sinti in Nederland worden geconfronteerd, aan te pakken.

### Nationaal Strategisch Kader Roma

Het NRSF is in september 2021 geïntroduceerd als antwoord op het 'EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation 2020-2030' (EURSF).<sup>9</sup> Het NRSF werkt als een geïntegreerde reeks mainstream- en gerichte maatregelen gericht op het aanpakken van de uitdagingen waarmee Roma, Sinti en woonwagenbewoners worden geconfronteerd. Nederland hanteert een algemene aanpak van het integratie- en antidiscriminatiebeleid, die weliswaar waardevol is, maar het risico inhoudt dat de unieke uitdagingen waarmee de Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd, over het hoofd worden gezien. Het gebrek aan gerichte maatregelen duidt op de perceptie dat de bestaande kaders voldoende tegemoetkomen aan hun behoeften, ondanks het bewijs van hardnekkige structurele discriminatie en zigeunerhaat. Deze aanpak vermindert de urgentie van het aanpakken van de specifieke barrières waarmee Roma en Sinti worden geconfronteerd, waardoor hun uitsluiting en marginalisering in stand worden gehouden.

---

<sup>6</sup> Het woord 'Roma' wordt gebruikt als een overkoepelende term voor verschillende groepen van Roma-afkomst, waaronder Roma, Sinti, Kale, zigeuners, Romanichals en Boyash/Rudari. Groepen zoals de Ashkali, 'Egyptenaren', Yenish, oosterse groepen (waaronder de Dom, Lom, Rom, en Abdal), en reizende groepen, waaronder etnische Travellers of groepen die worden aangeduid onder de administratieve term '*Gens du voyage*' (reizende mensen), en mensen die zich ook identificeren als zigeuners, Tsiganes, of Tziganes, vallen onder deze term, zonder dat een dergelijke benadering een ontkenning van de specifieke kenmerken van deze groepen inhoudt.

<sup>7</sup> Europese Commissie. (n.d.). *Beleidsmaatregelen in Nederland voor de gelijkheid, integratie en participatie van Roma en Sinti*. Beschikbaar op: [https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078\\_en?filename=policy\\_measures\\_in\\_the\\_netherlands\\_for\\_the\\_equality\\_inclusion\\_and\\_participation\\_of\\_roma\\_and\\_sinti.pdf](https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078_en?filename=policy_measures_in_the_netherlands_for_the_equality_inclusion_and_participation_of_roma_and_sinti.pdf)

<sup>8</sup> *Factsheets over de geschiedenis van de Roma*. Beschikbaar op: <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/roma-history-factsheets>

<sup>9</sup> Europese Commissie. (2020). *Een Unie van gelijkheid: EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation-COM/2020/620 final*. Beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0620>



Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), onder een interimregering, heeft het NRSF opgesteld en goedgekeurd. Daarnaast verbond de zittende regering zich ertoe verslag uit te brengen over de tenuitvoerlegging, zodat latere regeringen hierop aanvullende wijzigingen konden aanbrengen. Bij het opstellen van dit document zijn er geen openbare updates beschikbaar over de vraag of het NRSF is gewijzigd of verder ontwikkeld. Bovendien geeft het ontbreken van een gedetailleerd actieplan en specifieke financieringstoewijzingen aanleiding tot bezorgdheid over de operationele diepgang van het kader.

Zoals uiteengezet in het vorige verslag over de richtsnoeren voor 2022, weerspiegelt<sup>10</sup> de ontwikkeling van het nationale hervormingskader een zekere mate van participatie van belanghebbenden. Hoewel Roma-gemeenschappen, het maatschappelijk maatschappelijk en deskundigen naar verluidt werden geraadpleegd, blijft de diepgang van hun betrokkenheid of de manier waarop hun feedback in de beleidswijzigingen werd geïntegreerd onduidelijk, wat vragen oproept over eigen verantwoordelijkheid en inclusiviteit. Het raadplegingsproces dreigt een procedurele formaliteit te worden als het niet leidt tot tastbare veranderingen en doeltreffende monitoring- en evaluatiemechanismen. Hoewel de rol van het Nationaal Roma Contactpunt (NRCP) in de beleidscoördinatie wordt benadrukt, blijft het bovendien onduidelijk wanneer de tweejaarlijkse rapporten over de inspanningen van de Nederlandse overheid openbaar zullen worden. Het Kennisplatform Roma en Sinti<sup>11</sup> spant zich echter zichtbaar in: het actualiseert consequent zijn kennisbank, biedt begeleiding bij een breed scala aan onderwerpen, waaronder belemmeringen op het werk en op scholen, en bevordert het bewustzijn over de geschiedenis van de Roma.

Wat huisvesting betreft, heeft de regering in mei 2022, als onderdeel van het programma "Een thuis voor iedereen", 50 miljoen euro<sup>12</sup> van de staatsbegroting toegezegd om inspanningen op het gebied van huisvesting van prioritaire groepen, waaronder Roma en Sinti, te ondersteunen. De invoering van standplaatsen voor stacaravans als cultureel geschikte huisvestingsopties weerspiegelt een poging om de rechten van deze gemeenschappen te vrijwaren. Hoewel toegang tot huisvesting is voorzien en in theorie niet-discriminerend is, gaat de tekst van het NRSF niet in op de uitdagingen van het behoud van adequate faciliteiten, sanitaire voorzieningen en veiligheid in stacaravans. Hoewel het systeem voor de toewijzing van woningen verondersteld wordt gelijke toegang te bieden, wordt er bovendien slechts in beperkte mate vermeld hoe discriminatie, zoals vooroordelen van verhuurders of lokale overheden, in de praktijk kan worden voorkomen.

Er is een aantoonbaar engagement om discriminatie in het algemeen tegen te gaan, in het bijzonder door de oprichting van de 'Nationale Coördinator tegen Discriminatie en Racisme' (NCDR). Als resultaat van de inspanningen onder leiding van de NCDR werd het "Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022" ontwikkeld en in december 2023 gepubliceerd.<sup>13</sup> Dit programma erkent het belang van meer uitgebreid historisch onderwijs in de Nederlandse samenleving om een dieper begrip van het verleden te creëren en zo bij te dragen aan de bevordering van gelijkheid tussen alle burgers. Daarnaast heeft het 'Nationaal Kennisinstituut' (MOVISIE)<sup>14</sup> een rapport<sup>15</sup> ontwikkeld met een definitie van zigeunerhaat en effectieve strategieën om het te voorkomen en uit te roeien.

De NRSF heeft stappen gezet om culturele gevoeligheid te bevorderen. De invoering van een kader voor gemeentelijke stacaravans en een standplaatsenbeleid dat cultureel geschikte huisvesting voor Roma en Sinti

---

<sup>10</sup> Burgermonitor Roma. (2022). *Monitoringrapport van het maatschappelijk middenveld over de kwaliteit van het nationaal strategisch kader voor gelijkheid, integratie en participatie van de Roma*. Beschikbaar op: <https://romacivilmonitoring.eu/wp-content/uploads/2023/08/RCM2-2022-C3-Netherlands-CATALOGUE.pdf>

<sup>11</sup> Kennisplatform voor inclusief samenleven. Beschikbaar op: <https://www.kis.nl/het-kennisplatform>

<sup>12</sup> Programma 'Een thuis voor iedereen'. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-dfe59a4dce3367cfe84d95284838a8b69af70d4d/1/pdf/programma-een-thuis-voor-iedereen.pdf>

<sup>13</sup> Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2022). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022*. Beschikbaar op: <https://www.bureauncdr.nl/binaries/bureauncdr/documenten/nationale-programmas/2023/12/12/national-program-2022--->

<sup>14</sup> Een nationale databank die adviseert en samenwerkt met maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven voor een samenhangende aanpak van maatschappelijke vraagstukken.

<sup>15</sup> MOVISIE. (n.d.). *Hoe ga je antiziganisme tegen?* Beschikbaar op: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2022-07/antiziganisme-220727.pdf>

erkent, is een positieve stap. De betrokkenheid van vertegenwoordigers van Roma en Sinti bij discussies over hun historische vervolging, zoals in het kader van de 'International Holocaust Remembrance Alliance' (IHRA), benadrukt bovendien het engagement van de regering om het bewustzijn te verhogen en het cultureel begrip te verbeteren.

Een algemene conclusie is dat het NRSF relevante kwesties zoals discriminatie, gebrek aan huisvesting en uitsluiting van de arbeidsmarkt identificeert. Het ontbreken van meetbare doelstellingen en specifieke planning ondermijnt echter zijn potentieel voor verantwoording en een betekenisvolle impact. Bovendien belemmert de ontoereikende prioriteitstelling van het onderwerp in de nationale en gemeentelijke planning de toegang tot EU-financiering voor initiatieven op het gebied van Roma-gerelateerde uitdagingen. De uitvoering van het NRSF zou dus problemen kunnen ondervinden door een gebrek aan politieke prioriteitstelling, gefragmenteerde benaderingen en concurrerende binnenlandse agenda's die de inspanningen voor integratie van de Roma overschaduwden. Om naleving van de EU-richtsnoeren verder te kunnen uitbouwen, moet Nederland zorgen voor specifieke middelen en een strengere aanpak hanteren voor het toezicht op de uitvoering van zijn NRSF.

### Over dit rapport

Dit verslag maakt deel uit van een breder RCM-onderzoek naar de tenuitvoerlegging van het NRSF in Nederland. In het bijzonder wordt de tenuitvoerlegging van het NRSF in Nederland geanalyseerd, waarbij de huidige situatie in belangrijke sectoren zoals onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid en gezondheidszorg wordt bekeken. Het verslag richt zich op belangrijke kwesties die de Roma-gemeenschappen treffen, waaronder discriminatie en sociale uitsluiting, en evalueert de doeltreffendheid van de EU-financieringsinstrumenten bij de ondersteuning van de integratie van de Roma. Dit verslag is bedoeld om zowel de nationale autoriteiten als de Europese Commissie te voorzien van het perspectief van actoren uit het maatschappelijk middenveld en waardevolle input en reflectie te bieden over de opzet en de inhoud van het NRSF.

De gegevens voor dit verslag werden verzameld uit verschillende bronnen, waaronder leden van de Romagemeenschap, vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld van Roma en niet-Roma, en van ambtenaren van ministeries en overheidsinstellingen. Bij het verzamelen van de gegevens werden vijf diepte-interviews gehouden: waarvan drie met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, één met een academische deskundige, en één met het nationale Roma en Sinti contactpunt. Aanvullende gegevens werden ontleend aan nationale en internationale rapporten, publicaties en mediakanalen. De interviews, gecombineerd met de beoordeling van de beschikbare rapporten en programma's, dienden als basis voor de analyse.

Het verzamelen en analyseren van de gegevens vond plaats tussen augustus en november 2024. Het rapport werd opgesteld door mevrouw Reneta Krivonozova, een onafhankelijke onderzoeker.

De coördinator van de ontwikkeling van dit rapport is het Phiren Amencia International Network, dat de RCM-coalitie in Nederland coördineert en bestaat uit de volgende Nederlandse Roma-organisaties: *Zas Angle* (Go Forwards), *Step Up 4 Youth*, *REYN*, *Woonwageng Belangen Nederland* (Vereniging Sinti Roma Woonwagengbewoners Nederland) en *Radio Patrin*. De eerste bijeenkomst van de Roma Burger Monitor coalitie vond plaats in Amsterdam op 26 maart 2022 na ontvangst van de aanmeldingen van de respectieve organisaties. De bijeenkomst was bedoeld om een eerste inventarisatie te maken van de behoeften van deze Roma CSO's uit heel Nederland en om aan te sluiten bij de doelstelling van het RCM 2021-2025 project.

# 1. IMPLEMENTATIE VAN HET NRSF

## 1.1. Belangrijkste ontwikkelingen en doeltreffendheid van de uitvoering

Het sterk gedecentraliseerde bestuursmodel van Nederland vormt een uitdaging voor de uniforme toepassing van de mensenrechten voor de Roma-, Sinti- en woonwagengemeenschappen. Volgens de geïnterviewden die voor dit verslag zijn geraadpleegd, wordt de uitvoering van beleid en specifieke maatregelen met betrekking tot Roma, Sinti en woonwagenbewoners voornamelijk overgelaten aan individuele gemeenten, wat bijdraagt aan inconsistenties en ongelijke behandeling in het hele land.

Geïnterviewden hebben melding gemaakt van aanhoudende problemen in verband met budgettaire beperkingen en onvoldoende financiering, waardoor de vooruitgang vertraging heeft opgelopen. Bovendien wordt verwacht dat recente politieke ontwikkelingen, die wijzen op een verschuiving naar rechts in de Nederlandse politiek, de toewijzing van middelen voor sociale programma's verder zullen beïnvloeden, waardoor de financieringstekorten mogelijk nog groter zullen worden. De moeizame formatie van een rechtse regering in 2024 presenteerde een agenda met onder andere belastingverlichting, strenge asiel- en migratiecontroles, aanzienlijke investeringen in infrastructuur, hervormingen in de gezondheidszorg en steun voor landbouw en visserij. De situatie werd verder bemoeilijkt door lacunes in de institutionele steun, waaronder een periode waarin de NRCF nog niet was aangesteld, waardoor gecoördineerde inspanningen en de continuïteit van gemeenschapsgerichte interventies werden belemmerd.

De Europese Commissie (EC) heeft verschillende aanbevelingen gedaan om de lacunes aan te pakken, en benadrukt de noodzaak van een gestructureerde aanpak om specifieke, meetbare doelen te stellen voor de integratie van Roma en Sinti. De Europese Commissie heeft ook aanbevolen om een nationaal Romaplatform op te richten om de samenwerking tussen Romagemeenschappen, lokale overheden en maatschappelijke organisaties te vergemakkelijken. Een dergelijk platform zou de coördinatie van de beleidsinspanningen kunnen versterken, in het bijzonder in een land als Nederland waar het de maatschappelijke organisaties van de Roma aan middelen ontbreekt om consequent voor hun gemeenschappen op te komen.

Het organiseren van een bijeenkomst met de NRCF bleek een uitdaging vanwege verschillende afzeggingen, die werden toegeschreven aan personeelstekorten binnen het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Ondanks deze moeilijkheden beweert SZW aanzienlijke vooruitgang te hebben geboekt bij de ondersteuning van de Roma- en Sintigemeenschappen, met name via de vijfde editie van de 'Monitor Sociale Inclusie',<sup>16</sup> die waardevolle inzichten verschaft in de inspanningen op het gebied van inclusie. SZW rapporteert ook over het faciliteren van dialoogsessies met gemeenschappen en het ontwikkelen van een uitgebreid overzicht van beschikbare subsidies voor maatschappelijke organisaties, waarbij het *Kennisplatform Inclusief Samenleven* (KIS)<sup>17</sup> Roma helpt bij het navigeren door deze bronnen. In samenwerking met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties werkt SZW aan de erkenning van Roma en Sinti als een nationale minderheid, waarbij een onderzoek loopt en meer informatie wordt verwacht voor de zomer van 2025. De uiteindelijke beslissing ligt echter bij het parlement. Er zijn ook besprekingen gaande om een Roma-platform voor jongeren op te richten en sinds 2013 zijn er meer onderwijskansen voor jonge Roma-ouders. Er blijven echter uitdagingen op lokaal niveau, met name wat betreft het stimuleren van gemeenten om prioriteit te geven aan maatregelen op het gebied van kansengelijkheid, participatie en inclusie van Roma. Om deze problemen aan te pakken, werkt SZW aan de oprichting van een meer geïnstitutionaliseerd contactpunt om het vertrouwen met de Roma-gemeenschap te vergroten en het bereik te verbeteren.

### 1.1.1. Veranderingen in het NRSF

Sinds de laatste RCM-evaluatie in juli 2022 en ten tijde van het opstellen van het huidige verslag is het NRSF slechts beperkt bijgewerkt. Een van de belangrijkste tekortkomingen van het NRSF is het ontbreken van een

---

<sup>16</sup> Risbo Contractresearch B.V./Erasmus Universiteit Rotterdam, Labyrint Onderzoek & Advies, Utrecht. (Maart 2024). *Monitor Sociale Inclusie (meting 5): Vierde vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Sinti en Roma in Nederland*. (Monitor Sociale Inclusie (meting 5): Vierde vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Sinti en Roma in Nederland). Beschikbaar op: <https://www.risbo.nl/media/120705>

<sup>17</sup> Kennisplatform Samen Inclusief Leven. Beschikbaar op: <https://www.kis.nl/het-kennisplatform>

gedetailleerd actieplan dat duidelijk maakt hoe het beleid zal worden uitgevoerd, gemeten en geëvalueerd. Het document blijft grotendeels ongewijzigd, wat aangeeft dat er slechts in beperkte mate wordt ingespeeld op veranderende behoeften of feedback van belanghebbenden. De huidige initiatieven of activiteiten staan vaak op zichzelf in plaats van deel uit te maken van een samenhangende nationale inspanning. Bovendien bevatten de lopende initiatieven beperkte informatie over het aantal vertegenwoordigers van de Roma- en Sintigemeenschappen dat van de maatregelen profiteert en ontbreken duidelijke streefcijfers of monitoringmechanismen om de impact te evalueren.

Het NRSF voorziet bijvoorbeeld in een subsidieregeling die jaarlijks ongeveer 1 miljoen euro toekent aan scholen met Roma- en Sinti-leerlingen. Dit is een essentiële stap om de verschillen in onderwijs aan te pakken. Deze subsidieregeling beschikt echter niet over de nodige basisgegevens om de doeltreffendheid van het wegwerken van belemmeringen voor onderwijsgelijkheid te evalueren.

Daarnaast is de subsidieregeling 2022 voor de Sinti- en Romagemeenschappen<sup>18</sup>, die tot doel had de erfenis van het naoorlogse wettelijke herstel van rechten aan te pakken, afgesloten na uitputting van het toegewezen budget van 4,1 miljoen euro. Dit programma voorzag in een jaarlijkse financiering van maximaal 500.000 EUR voor initiatieven ter bevordering van de herdenking van de Tweede Wereldoorlog, de bestrijding van discriminatie, de versterking van belangenbehartiging, de bevordering van onderwijs (met inbegrip van studiebeurzen, beroepsopleiding en taalcursussen), de verbetering van de werkgelegenheidskansen en het behoud van de culturele identiteit. Hoewel het programma heeft bijgedragen aan veel van de gebieden die in het NRSF zijn beschreven, is de duurzaamheid van de handhaving op lange termijn beperkt door een gebrek aan toekomstige financiering. Er komt een overzicht van de impact van het programma; maar op het moment dat dit verslag werd opgesteld, was er echter nog geen verdere informatie beschikbaar.

### 1.1.2. Vooruitgang in de uitvoering

Met ingang van 15 oktober 2021 heeft Nederland binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de functie van 'Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme' (NCDR) ingesteld. In december 2023 presenteerde de NCDR een meerjarig 'Nationaal Programma ter Aanpak van Racisme en Discriminatie 2023',<sup>19</sup> dat zorgt voor inbreng en samenwerking van verschillende belanghebbenden, waaronder vertegenwoordigers van de Roma. De coördinator heeft al eerste bijeenkomsten gehouden met minderheidsgroepen, waaronder leden van de Roma-gemeenschap, om een goede verstandhouding op te bouwen en meer inzicht te krijgen in hun problemen en zorgen.

In maart 2022 publiceerde het 'Nationaal Kennisinstituut voor een Samenhangende Aanpak van Sociale Vraagstukken' (MOVISIE) een leidraad getiteld 'Geen Ruimte voor Discriminatie'<sup>20</sup> ter ondersteuning van gemeenten bij het bestrijden van verschillende vormen van discriminatie, waaronder anti-zwart racisme, antisemitisme, anti-moslim racisme, zigeunerhaat en LGBTI+-discriminatie. Voor het gedeelte over zigeunerhaat werden twee personen met een Roma- en Sinti-achtergrond en twee academische experts geraadpleegd. Tijdens interviews voor dit rapport uitten leden van de Roma-gemeenschap en andere belanghebbenden echter hun bezorgdheid over de beperkte praktische impact van deze richtlijn. Aangezien deze niet-bindend is, is er geen mechanisme om de handhaving ervan te garanderen.

In oktober 2023 werd een uitgebreid 'Overzicht van internationale en nationale beleidsmaatregelen met betrekking tot Roma- en Sintigemeenschappen'<sup>21</sup> gepubliceerd.

---

<sup>18</sup> *Verbetering participatie en emancipatie Sinti en Roma*. Beschikbaar op: <https://www.dus-i.nl/subsidies/verbetering-participatie-en-emancipatie-sinti-en-roma>

<sup>19</sup> Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023). *Nationaal Programma Aanpak Racisme en Discriminatie 2023*. Beschikbaar op: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.bureauncdr.nl/binaries/bureauncdr/documenten/nationale-programmas/2023/12/12/national-program-2023--english/National%2BProgramme%2Bagainst%2BDiscrimination%2Band%2BRacism%2B2023-%2BEnglish.pdf&ved=2ahUKEWjt78mX7NKNAXVEiPOHHbNEBIYQFnoECBwQAQ&usg=AOvVaw2MMYDeERKDEZ2obePnqTLE>

<sup>20</sup> *Geen ruimte voor discriminatie*. Beschikbaar op: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2022-07/antiziganisme-220727.pdf>

<sup>21</sup> *Kennisplatform Samen Inclusief Leven*. (n.d.). *Overzicht landelijk beleid Sinti en Roma*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/0ca66851-a1d7-42b5-9652-ad6b9dcf70b7/file>

Vervolgens presenteerde minister Van Gennip van SZW in juni 2024 de vijfde editie van de 'Monitor Sociale Inclusie 2023' aan de Tweede Kamer.<sup>22</sup> Het rapport, uitgevoerd door onderzoeks- en adviesbureau Labyrinth en gepubliceerd door Risbo Contractresearch B.V. van de Erasmus Universiteit Rotterdam, geeft een diepgaand beeld van de leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland.

Hoewel het NRSF brede doelstellingen voor de integratie van Roma en Sinti schetst, kan de uitvoering ervan in Nederland beter worden afgestemd op relevant binnenlands en EU-beleid. Met name recente wetswijzigingen in Nederland, zoals de grondwetswijziging van 2023<sup>23</sup> die de bescherming tegen discriminatie op grond van seksuele geaardheid en handicap uitbreidt, weerspiegelen de inzet van de Nederlandse regering om discriminatie te bestrijden. Specifieke bescherming en beleid dat direct gericht is op het aanpakken van discriminatie van Roma en Sinti gemeenschappen is echter nog steeds beperkt.

Het Vierde Advies van de Raad van Europa over Nederland<sup>24</sup> van april 2023 benadrukt verschillende lopende kwesties met betrekking tot de integratie van Roma en Sinti gemeenschappen onder het 'Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden' (FCPNM). Het Nederlandse adviescomité merkt op dat deze gemeenschappen nog steeds zijn uitgesloten van het toepassingsgebied van het FCPNM, ondanks hun uitgesproken belangstelling voor formele erkenning als nationale minderheden. Het FCPNM legt weliswaar sterk de nadruk op taalrechten, maar gaat niet in op andere fundamentele rechten die in het FCPNM zijn vastgelegd. Volgens het "Nationaal programma tegen discriminatie en racisme 2023" inventariseerden de betrokken autoriteiten de gevolgen van het opnemen van Roma en Sinti in de uitbreiding van het "Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden". Deze inventarisatie moest na de zomer van 2024 zijn afgerond.

De inspanningen om intercultureel begrip te op te wekken waren gebaseerd op een flexibele dialoogbenadering. Hoewel dit enige vooruitgang betekent, hebben vertegenwoordigers van groepen Roma, Sinti en woonwagenbewoners deze methode bekritiseerd vanwege het top-downkarakter en het gebrek aan zinvolle participatie. Deze gemeenschappen blijven pleiten voor de oprichting van een formeel, duurzaam en gecentraliseerd overlegplatform om hun betrokkenheid te vergroten en een effectievere beleidsontwikkeling en -uitvoering te garanderen.

#### 1.1.3. Doeltreffendheid van monitoring

Het enige monitoringmechanisme dat momenteel bestaat is de 'Monitor Sociale Inclusie', die sinds 2013 tweejaarlijks wordt uitgevoerd in opdracht van SZW. Deze monitor kijkt naar de mate van sociale inclusie van Sinti en Roma in Nederland en is gebaseerd op zeven thema's die door de uitvoerende onderzoekers zijn gekozen: wonen aangepast aan cultuur, woonsituatie, onderwijspositie, financiële situatie, gezondheid, discriminatie en institutioneel beleid en vertrouwen. De aanbevelingen van de EC benadrukken de behoefte aan een monitoringkader dat de impact van beleid op Roma en Sinti vastlegt. Momenteel zijn de monitoringsmechanismen schaars en verzamelt men niet systematisch uitgesplitste gegevens over de integratie van Roma en Sinti. Een dergelijk kader zou jaarlijkse voortgangsverslagen, enquêtes over sociale integratie en doelspecifieke indicatoren voor het meten van de resultaten van de Roma-gemeenschappen op het gebied van onderwijs, economie en gezondheid kunnen omvatten.

#### 1.1.4. Verzameling van gegevens

Het ontbreken van gegevensverzameling over de Roma- en Sinti-bevolking in Nederland vormt een aanzienlijke belemmering voor het monitoren, evalueren en verbeteren van de beleidsuitvoering. Dit probleem blijft bestaan doordat de Nederlandse wet het verzamelen van gegevens over etnische groepen verbiedt, waardoor het niet mogelijk is kritieke uitgangswaarden of specifieke doelen voor deze gemeenschappen vast te stellen. Bijgevolg is het bijna onmogelijk om de vooruitgang te volgen, de doeltreffendheid van de maatregelen te beoordelen en lacunes vast te stellen, waardoor de inspanningen om tegemoet te komen aan de behoeften van de Roma en

---

<sup>22</sup> Risbo Contractresearch B.V./Erasmus Universiteit Rotterdam, Labyrinth Onderzoek & Advies, Utrecht. (2024). *Monitor Sociale Inclusie (meting 5)*. (Monitor Sociale Inclusie (meting 5). Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/76d493ef-c824-4213-b99c-6bdf2b05d>

<sup>23</sup> Nederlandse Overheid. (n.d.). *Non-discriminatiegronden Grondwet uitgebreid met handicap en seksuele geaardheid*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/01/17/non-discriminatiegronden-grondwet-uitgebreid-met-handicap-en-seksuele-gerichtheid/>

<sup>24</sup> Raad van Europa. (n.d.). *Vierde advies over Nederland, samenvatting*. Beschikbaar op: <https://rm.coe.int/4th-op-netherlands-summary-nl/1680ac50a1>

Sinti gefragmenteerd en op basis van onvoldoende informatie. Deze juridische belemmering onderstreept de uitdagingen bij het creëren van empirisch onderbouwd beleid en het afleggen van verantwoording bij het aanpakken van sociale inclusie en gelijkheid.

## 1.2. Synergie van het NRSF met nationale en EU-acties

Hoewel het NRSF brede doelstellingen voor de integratie van Roma en Sinti schetst, is de uitvoering ervan in Nederland niet systematisch afgestemd op relevant binnenlands en EU-beleid. Met name recente wetswijzigingen in Nederland, zoals de grondwetswijziging van 2023<sup>25</sup> die de bescherming tegen discriminatie op grond van seksuele geaardheid en handicap uitbreidt, weerspiegelen de inzet van de Nederlandse regering om discriminatie te bestrijden. Specifieke beschermingen en beleidsmaatregelen die rechtstreeks gericht zijn op het aanpakken van discriminatie van Roma en Sinti gemeenschappen zijn echter nog steeds beperkt.

Volgens een van de geïnterviewde belanghebbenden die *'Vereniging Sinti Roma Woonwagenbewoners'* Nederland vertegenwoordigt, kan het welzijnsbeleid een aantal van de uitdagingen waarmee Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd, aanpakken; deze gemeenschappen zijn zich echter niet erg bewust van deze steun en er wordt niet specifiek aan voorlichting gedaan.

Het NRSF moet worden afgestemd op en een aanvulling vormen op het beleid binnen het "EU-actieplan tegen racisme" en de "Europese kindgarantie", waarbij de nadruk wordt gelegd op gelijke toegang tot sociale voorzieningen en onderwijs voor alle kinderen, met inbegrip van kinderen uit gemarginaliseerde gemeenschappen. Het gebrek aan synergie tussen het NRSF en deze kaders heeft echter bijgedragen aan inconsistenties in de Nederlandse aanpak van de integratie van Roma en Sinti. Nog belangrijker is dat de EC<sup>26</sup> en de Raad van Europa<sup>27</sup> hebben opgeroepen tot beleidsaanpassingen om ervoor te zorgen dat het NRSF de behoeften van de Roma-gemeenschappen weerspiegelt, met name bij de bestrijding van systemische discriminatie en zigeunerhaat.

### 1.2.1. Aanvullend beleid

Nederland heeft een 'Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme' opgesteld,<sup>28</sup> dat de uitdagingen erkent waarmee Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd. Hoewel het de strijd van deze gemeenschappen in zijn bredere antidiscriminatiekader opneemt, blijft het actieterrein enigszins algemeen. Het programma heeft interacties gedocumenteerd, waaronder bijeenkomsten met vertegenwoordigers van Roma- en Sintigroepen, waaruit inspanningen blijken om hun standpunten in aanmerking te nemen en relevante kwesties te bespreken. De reikwijdte van deze besprekingen en de vertaling ervan in concrete, uitvoerbare maatregelen blijft echter beperkt, en hun behoeften moeten nog op een allesomvattende manier worden aangepakt.

Sinds juli 2022 heeft de Nederlandse regering verschillende maatregelen uitgevoerd<sup>29</sup> om armoede te bestrijden. Het doel is om het aantal mensen in armoede tegen 2030 te halveren ten opzichte van 2015 en het aantal kinderen dat in armoede leeft tegen 2025 te halveren. De inspanningen omvatten het verhogen van het minimumloon en uitkeringen, het verhogen van vergoedingen voor gezondheidszorg, huisvesting en kinderopvang en het verbeteren van de toegang tot hulpmiddelen voor kinderen in gezinnen met een laag

---

<sup>25</sup> Nederlandse Overheid. (n.d.). *Wijziging Eerste Artikel Non-discriminatiegronden Grondwet uitgebreid met handicap en seksuele geaardheid*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/01/17/non-discriminatiegronden-grondwet-uitgebreid-met-handicap-en-seksuele-gerichtheid>

<sup>26</sup> Europese Commissie. (Januari 2023). *Werkdocument van de diensten van de Commissie: Assessment Report of the Member States' National Roma Strategic Frameworks*. Beschikbaar op: [https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/1\\_3\\_50157\\_swd\\_fiches\\_roma\\_strat\\_pt1\\_en.pdf?utm\\_source=chatgpt.com](https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/1_3_50157_swd_fiches_roma_strat_pt1_en.pdf?utm_source=chatgpt.com)

<sup>27</sup> Raad van Europa, Adviescomité voor het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden. (n.d.). *Vierde advies over Nederland*. Beschikbaar op: <https://rm.coe.int/4th-op-netherlands-en/1680ac509f>

<sup>28</sup> Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/b6a7ec23-71f8-4caf-a73d-a0ad7a020f0f/file>

<sup>29</sup> Rijksoverheid, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (n.d.). *De aanpak van armoede*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/armoedebestrijding/armoede-verminderen>



inkomen. Gemeenten vullen deze inspanningen aan met gerichte initiatieven. Deze maatregelen, die deel uitmaken van de bredere nationale strategie om financiële zorgen, armoede en schulden aan te pakken, zijn gericht op het bieden van stabiele inkomens, het verminderen van ongelijkheid en het creëren van betere kansen voor alleenstaanden en gezinnen in armoede. In 2023 heeft SZW de vijfde 'Monitor Sociale Inclusie' (SIM) uitgevoerd,<sup>30</sup> een initiatief dat is opgezet om de leefomstandigheden van Sinti en Roma gemeenschappen in Nederland te beoordelen en een uitgebreid overzicht te geven. Deze monitoring biedt inzicht in de sociale en economische omstandigheden van deze gemeenschappen en belicht belangrijke trends, uitdagingen en gebieden voor beleidsinterventie. Door deze omstandigheden systematisch te meten, kan de SIM informatie verschaffen voor overheidsstrategieën om ongelijkheden aan te pakken en een meer inclusieve samenleving te bevorderen.

Afgezien van de hierboven genoemde maatregelen is er geen melding gemaakt van specifiek nieuw beleid dat een directe aanvulling vormt op het NRSF. De inspanningen zijn voornamelijk gericht op overkoepelende programma's zoals het EU-actieplan tegen racisme en klimaatgericht beleid, en niet zozeer op Roma-specifieke initiatieven.

### 1.2.2. Afstemming op EU-acties

Er is geen directe verwijzing tussen het NRSF en bredere EU-beleidsdocumenten. Er zouden echter sterkere synergieën tot stand kunnen worden gebracht met initiatieven zoals de "Europese kindgarantie", de "Europese jeugdgarantie" en de armoedebestrijdingsstrategie die in 2025 zal worden ingevoerd. Deze afstemming zou de doeltreffendheid van het NRSF kunnen vergroten door de doelstellingen ervan te integreren met overkoepelende EU-prioriteiten voor sociale inclusie.

Het "European Semester Country Report for the Netherlands",<sup>31</sup> dat in juni 2024 wordt gepubliceerd, benadrukt dat er voor het land een aanzienlijk potentieel is om zijn inspanningen op het gebied van sociaal beleid te vergroten teneinde zijn nationale doelstelling te halen om het aantal mensen dat het risico loopt op armoede of sociale uitsluiting tegen 2030 met 163 000 te verminderen. Het rapport benadrukt het belang van het aanpakken van hardnekkige kloven tussen verschillende groepen in de samenleving, met bijzondere aandacht voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, zoals mensen met een migratieachtergrond, kinderen en mensen met een handicap.

In het beoordelingsverslag van de EC van januari 2023 over de NRSF's van de lidstaten,<sup>32</sup> wordt Nederland genoemd als land dat de standaardkenmerken en minimale toezeggingen van het Eursf gedeeltelijk heeft overgenomen. In het verslag wordt echter opgemerkt dat Nederland geen specifieke doelen heeft gesteld voor het bereiken van de doelstellingen van het kader.

De EC heeft meer gecoördineerde actie aanbevolen om de huisvesting van Roma en de toegang tot diensten aan te pakken. Daarnaast stelt ze dat het gedecentraliseerde beleidslandschap van Nederland vaak leidt tot ongelijkheden, waarbij sommige gemeenten bereid zijn Roma-gemeenschappen te ondersteunen op het gebied van huisvestingsbeleid, terwijl andere gemeenten niet over de infrastructuur of middelen beschikken, wat leidt tot ongelijke behandeling.

Om dit aan te pakken heeft de Europese Commissie een meer gecentraliseerde aanpak van het woon- en huisvestingsbeleid voor Roma aanbevolen en Nederland opgeroepen om richtsnoeren te ontwikkelen die een consistente toepassing van het beleid in alle gemeenten waarborgen. De uitvoering van deze aanbevelingen vereist een meer systematische afstemming van het NRSF op zowel EU- als nationale kaders, waardoor het potentieel van het kader om de veelzijdige uitdagingen aan te pakken waarmee de Roma- en

---

<sup>30</sup> Risbo Contractresearch B.V./Erasmus Universiteit Rotterdam, Labyrinth Onderzoek & Advies, Utrecht. (2024). *Monitor Sociale Inclusie (meting 5)*. (Monitor Sociale Inclusie (meting 5)). Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/76d493ef-c824-4213-b99c-6bdf2b05d>

<sup>31</sup> Europese Commissie. (2024). *Landenrapport Nederland 2024*. Beschikbaar op: [https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/c3a6d1e0-8289-4fb9-91ab-3f3fb1ba6dee\\_en?filename=SWD\\_2024\\_619\\_1\\_EN\\_Netherlands.pdf](https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/c3a6d1e0-8289-4fb9-91ab-3f3fb1ba6dee_en?filename=SWD_2024_619_1_EN_Netherlands.pdf)

<sup>32</sup> Europese Commissie. (2023). *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Assessment Report of the Member States' National Roma Strategic Frameworks*. Beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0007>

Sintigemeenschappen op het gebied van huisvesting en sociale voorzieningen worden geconfronteerd, wordt vergroot.

### 1.2.3. Aandachtspunten uit eerdere evaluaties

De NRCP moet in de voorwaarden voor de aanbestedingen voor het rapport "Monitor sociale inclusie" opnemen dat de Roma, Sinti en woonwagenbewoners niet alleen doelgroepen en geïnterviewden zijn, maar dat het onderzoek participatief moet zijn en de leden van de gemeenschap moet betrekken bij de gegevensverzameling en het analyseproces, op basis van hun capaciteiten of door hen een opleiding te geven.

## 1.3. Deelname van de Roma aan de uitvoering en monitoring

Het 'Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023' beschrijft de belangrijkste gebeurtenissen en acties met betrekking tot discriminatie van Roma en Sinti. Op 16 mei 2023 vond in Amsterdam een werkbezoek plaats gericht op discriminatie van Roma en Sinti. Daarnaast werd op 14 december 2023 in Breda een stadhuissessie gehouden over discriminatie van Roma-gemeenschappen.

De jaarlijkse conferentie '*Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen*' (OWRS) dient ook als platform voor discussies over zaken die Roma en Sinti aangaan. De meest recente bijeenkomst vond plaats op 16 mei 2024 in Utrecht.<sup>33</sup> Als gevolg van bezuinigingen zijn nieuwe coalities van Roma en pro-Roma maatschappelijke organisaties gevormd om kwesties informeel te bespreken.

Verder vond er tussen 4 en 8 november 2024 een bijeenkomst op hoog niveau plaats met de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) als onderdeel van de voorbereiding van een monitoringverslag, na online bijeenkomsten op 29 en 31 oktober 2024. Tijdens het bezoek richtte de delegatie van ECRI zich op kwesties als gelijkheid, toegang tot rechten, haatzaaien en integratie. De Nederlandse regering nodigde het Roma maatschappelijke middenveld uit om deel te nemen aan deze discussies, maar veel organisaties toonden zich sceptisch en waren van mening dat deze uitnodigingen alleen bedoeld waren om vakjes af te vinken. Bovendien wezen Romaorganisaties op het gebrek aan financiële steun om deze bijeenkomsten bij te wonen.

### 1.3.1. Betrokkenheid van maatschappelijke Romaorganisaties bij de uitvoering

De maatschappelijke organisaties benadrukken dat zij proactief moeten deelnemen aan raadplegingen en discussies. Roma-organisaties stellen dat, hoewel de autoriteiten beweren dat maatschappelijke Romaorganisaties altijd welkom zijn om deel te nemen, zij zelden het initiatief nemen om hen proactief te informeren over of hen actief te betrekken bij de mogelijkheden of initiatieven.

Er zijn verschillende zorgen over de toegankelijkheid van de NRCP, omdat men vindt dat ze moeilijk te bereiken zijn. Een andere geïnterviewde benadrukt dat:

"Er bestaan institutionele barrières, maar het beleidskader is efficiënt opgezet. Desondanks is er een groot wantrouwen tussen alle belanghebbenden. In het kader van de sociale monitoring worden tot 25 personen geïnterviewd, maar door de kleine steekproef worden er geen statistieken gepubliceerd en worden er geen grootschalige enquêtes gehouden".

Vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties geven aan dat ze weten dat er EU-financiering beschikbaar is en dat deze niet volledig wordt benut. Dergelijke financiering zou kunnen worden gebruikt om een bureau op te richten dat het werk van maatschappelijke organisaties beter zou kunnen ondersteunen. Geïnterviewden deelden gevoelens als: "Als we een kantoor hadden, zouden we zowel de gemeenschap als de overheid beter kunnen dienen".

### 1.3.2. Roma in openbare instellingen die het NRSF uitvoeren

Volgens de geïnterviewden werken er geen Roma of Sinti op het kantoor van NRCP. Er zijn ook geen aanwijzingen dat Roma of Sinti andere, aanverwante functies bekleden.

---

<sup>33</sup> Netwerkbijeenkomst 16 mei 2024. Beschikbaar op: <https://www.owrs.nl/nieuws/netwerkbijeenkomst-2024>



### 1.3.3. Deelname Roma aan monitoring en evaluatie

Geïnterviewden hebben ook aangegeven dat het contact met Roma-organisaties zich voornamelijk richt op het verstrekken van informatie in plaats van op het voeren van overleg. Velen uitten hun bezorgdheid over het feit dat, door het gebrek aan beschikbaarheid van de NRCP, zinvolle acties tot voor kort beperkt waren.

Er is geen formeel feedbackmechanisme om inzichten van deze organisaties of personen van de Romagemeenschap te verzamelen, en zij hebben het gevoel dat de uitdagingen waarmee de Roma-gemeenschappen worden geconfronteerd, geen prioriteit zijn op de politieke agenda. Bredere discussies over migratie en vluchtelingen overschaduwden deze kwesties vaak. Daarnaast merkten de geïnterviewden op dat zelfs gevestigde maatschappelijke organisaties nu geconfronteerd worden met een bezuiniging van 20% en dat het ministerie van Buitenlandse Zaken hen heeft geholpen om hun beschikbare financiering op peil te houden. Veel Roma-organisaties zijn grassroots en beschikken niet over de middelen of de capaciteit om de EU-financiering doeltreffend te beheren, wat resulteert in sporadische, lokale en ongelijk verdeelde initiatieven.

## 2. OVERZICHT PER THEMATISCH GEBIED

### 2.1. Bestrijding van zigeunerhaat en discriminatie

Ondanks inspanningen om discriminatie in Nederland te bestrijden, blijft zigeunerhaat bestaan, met name tegen woonwagenbewoners. In juni 2022 werd bekend<sup>34</sup> dat veel gemeenten deze groep op een zwarte lijst hadden gezet als 'risico' voor het plegen van misdrijven op basis van een nationale checklist die wordt gebruikt om verdachte situaties te beoordelen. Dit heeft geleid tot hun verdere stigmatisering. De Nationale Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) en overheidsfunctionarissen hebben de praktijk veroordeeld en gewezen op de noodzaak van verder onderzoek en aanpassing van de checklist.

Daarnaast bekritiseerde een van de personen van de Universiteit Leiden die voor dit rapport werd geïnterviewd, de aanpak van het Centrum voor Criminaliteitspreventie - CCP (een expertisecentrum dat samenwerkt met ministeries, rechtshandavingsinstanties, gemeenten, bedrijven en kennisinstellingen), waarbij werd opgemerkt dat het de enige overheidsinstelling is met een specifiek Roma-kader. Het CCP is opgericht in 2020 en baart zorgen omdat het zich blijft richten op het identificeren van vroege signalen dat Roma-jongeren zich aansluiten bij criminele organisaties. Dit kan alleen maar leiden tot versterking van stereotypen en meer discriminerende praktijken.

De Nederlandse regering heeft het 'Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023' (NPDR 2023) gelanceerd, waarin Roma en Sinti centraal staan, maar waarin ook de huidige stand van zaken wordt geschetst en enkele aanbevelingen worden gedaan om het algehele welzijn te verbeteren. Dit programma is gericht op het versterken van de inspanningen om racisme te bestrijden en gelijkheid te bevorderen door middel van gerichte maatregelen om de rechten van gemarginaliseerde groepen zoals Roma en Sinti te beschermen, het bewustzijn van zigeunerhaat te vergroten en te zorgen voor effectievere reacties op discriminerende praktijken. Door Roma- en Sinti-kwesties op te nemen in het bredere antidiscriminatiekader probeert het programma een grotere inclusiviteit en sociale integratie te bevorderen en tegelijkertijd actief de unieke uitdagingen aan te pakken waarmee deze gemeenschappen in Nederland nog steeds worden geconfronteerd.

#### 2.1.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen

De studie 'From Extinction to Postponement Policy'<sup>35</sup> van de NCDR, gepubliceerd in maart 2024, draagt bij aan het inzicht waar zigeunerhaat het meest prominent is en werpt licht op de systematische discriminatie waarmee Roma en Sinti te maken hebben, met name bij de toegang tot adequate huisvesting en accommodatie. De tekortkomingen in het huidige beleid en het gebrek aan proactieve actie van gemeenten worden in kaart gebracht en de dringende behoefte aan inclusieve hervormingen wordt onderstreept. Het onderzoek biedt ook belangrijke aanbevelingen die aansluiten bij de doelstellingen van de nationale beleidsmaatregelen voor Roma, met name het bevorderen van participatie door empowerment, samenwerking en vertrouwen.

De Nederlandse regering steunt het voorstel van de Europese Commissie<sup>36</sup> om haatzaaiende taal en haatmisdrijven strafbaar te stellen op grond van artikel 83, lid 1, VWEU, en erkent de noodzaak van een krachtiger, uniforme aanpak. Zij benadrukt echter dat eventuele nieuwe EU-verplichtingen in overeenstemming moeten zijn met het Nederlandse strafrecht en geen inbreuk mogen maken op fundamentele rechten, met name de vrijheid van meningsuiting.

---

<sup>34</sup> De Stentor, juni 2022. Beschikbaar op: <https://www.destentor.nl/zwolle/ophef-over-zwarte-lijst-woonwagenbewoners-bij-gemeenten-stigmatiserend-en-zelfs-discriminerend~a5c9a7f3/>

<sup>35</sup> *Van uitsterven naar uitstelbeleid*. Beschikbaar op: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjQnsqj4SMAxXMhv0HHdPCBgQFn\\_oECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bureauncdr.nl%2Fbinaries%2Fbureauncdr%2Fdocumenten%2Fkamerstukken%2F2024%2F04%2F08%2Fverkennd-onderzoek-woonwagenstandplaatsen-roma-en-sinti%2FVerkennd%2Bonderzoek%2Bwoonwagenstandplaatsen%2BRoma%2Ben%2BSinti%2BDEF.pdf&usg=AOvVaw1P2yijFHM3u\\_oVy8ozRUzH&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjQnsqj4SMAxXMhv0HHdPCBgQFn_oECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bureauncdr.nl%2Fbinaries%2Fbureauncdr%2Fdocumenten%2Fkamerstukken%2F2024%2F04%2F08%2Fverkennd-onderzoek-woonwagenstandplaatsen-roma-en-sinti%2FVerkennd%2Bonderzoek%2Bwoonwagenstandplaatsen%2BRoma%2Ben%2BSinti%2BDEF.pdf&usg=AOvVaw1P2yijFHM3u_oVy8ozRUzH&opi=89978449)

<sup>36</sup> Europese Commissie. (n.d.). *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: Een meer solidair en beschermend Europa - Uitbreiding van de lijst van EU-misdrijven met haatuitingen en haatmisdrijven*. Beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0777>

In 2022 is een brief, samen met een factsheet<sup>37</sup> van de Werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen (BNC) over haatzaaien en haatmisdrijven, naar de Tweede Kamer gestuurd. Ten tijde van het opstellen van het rapport zijn er geen verdere updates beschikbaar. De vertraging in het reageren op zulke cruciale voorstellen benadrukt de trage vooruitgang in het aanpakken van deze kwesties op nationaal niveau.

### 2.1.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF

Het NPDR 2023 van de Nederlandse regering richt zich op het aanpakken van de uitdagingen waarmee de Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd, met als doel discriminatie te bestrijden en gelijkheid te bevorderen. Als onderdeel van haar bredere inzet heeft het kabinet de mogelijke gevolgen geëvalueerd van de uitbreiding van het 'Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden' met Roma en Sinti. Daarnaast presenteerde de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Van Gennip, naar aanleiding van een Kamerbrief 'Monitor Sociale Inclusie 2023' (meting 5),<sup>38</sup> in juni 2024, een rapport<sup>39</sup> met inzichten in de leefsituatie van Sinti en Roma in Nederland.

Een belangrijke ontwikkeling vond ook plaats in mei 2022, met de goedkeuring van een nieuw wetsvoorstel<sup>40</sup> waardoor staatloze personen een rechterlijke uitspraak over hun status kunnen vragen, waardoor ze meer rechten krijgen, zoals de mogelijkheid om hun staatloosheid te registreren in de Gemeentelijke Basisadministratie (BRP), reisdocumenten aan te vragen en de Nederlandse nationaliteit na drie jaar legaal verblijf onder gunstigere voorwaarden te verkrijgen.

## 2.2. Onderwijs

In juli 2023 heeft SZW een evaluatie<sup>41</sup> laten uitvoeren van de decentralisatie-uitkering (DU) die aan gemeenten wordt verstrekt om de arbeids- en onderwijsparticipatie van Roma en Sinti te vergroten. Deze evaluatie had tot doel de ervaringen met en uitkomsten van dit initiatief te beoordelen. Een kritische beoordeling van het initiatief brengt echter aanzienlijke tekortkomingen in de uitvoering en effectiviteit aan het licht.

Volgens de evaluatie mochten zeven gemeenten van 2019 tot 2022 gebruik maken van tussenpersonen om de participatie van Roma en Sinti in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te helpen verbeteren, ondersteund door de decentralisatie-uitkering. Het doel was om inclusie te bevorderen door het creëren van specifieke rollen voor tussenpersonen om rechtstreeks met deze gemeenschappen te werken. De pilootprojecten weken echter grotendeels af van hun oorspronkelijke plannen en in veel gemeenten werd de inzet van intermediairs niet volledig gerealiseerd. Ze werden niet adequaat gemonitord, wat betekent dat er geen concrete gegevens zijn over de resultaten of de impact van de tussenpersonen bij het bevorderen van het onderwijs of de arbeidsparticipatie van Roma en Sinti.

In de praktijk is de inzet van tussenpersonen vaak uitgebleven. In plaats daarvan kregen bestaande gemeentelijke professionals extra tijd en middelen om met Roma en Sinti te werken, zonder formeel een bemiddelende rol te vervullen. Hoewel deze aanpassing meer geïndividualiseerde aandacht mogelijk maakt, roept ze vragen op over de noodzaak en doeltreffendheid van de rol van tussenpersoon. De tijdelijke toename van middelen vertaalde zich niet in een systematische of duurzame verandering, en het gebrek aan monitoring betekent dat er geen manier is om te bepalen of deze inspanningen hebben geleid tot tastbare verbeteringen in de onderwijs- en werkgelegenheidsresultaten van de gemeenschappen.

---

<sup>37</sup> Dossier 5: Mededeling en Raadsbesluit haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-cb4d8d1fd9fa9c19449b81fe9efa0ec75db3a30b/pdf>

<sup>38</sup> Risbo Contractresearch B.V./Erasmus Universiteit Rotterdam, Labyrinth Onderzoek & Advies, Utrecht. (2023). *Monitor Sociale Inclusie 2023 (meting 5): Naar de woon- en leefomstandigheden van Sinti en Roma in Nederland (Monitor Sociale Inclusie 2023 (meting 5): Naar de woon- en leefomstandigheden van Sinti en Roma in Nederland)*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/5657e2df-e334-4ce6-a81c-cd02f0644d66/file>

<sup>39</sup> Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022). *Bijzonder ingewikkeld om aan papieren te komen*. Beschikbaar op: <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2022D45406>

<sup>40</sup> *Staatloosheid*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/staatloosheid>

<sup>41</sup> *Intermediaire inzet voor arbeidsparticipatie en onderwijsdeelname van Roma en Sinti*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/bd4839d3-a71c-4bcf-b5f1-f6d7aa2d5688/file>

Een belangrijke conclusie uit de uitvoering van het programma is dat tussenpersonen bestaande gemeentelijke diensten moeten aanvullen, niet vervangen. Het inbedden van tussenpersonen in gemeentelijke teams bleek minder effectief of werd niet uitgevoerd. In plaats daarvan kreeg bestaand personeel tijdelijke capaciteit, wat wel wat maatwerk bood maar niet hetzelfde effect.

Er werden echter wel effectieve mechanismen geïdentificeerd: vertrouwen op microniveau, goede samenwerking op mesoniveau en de behoefte aan structurele financiering op macroniveau. Positieve resultaten, vooral in de stad Enschede, tonen de waarde aan van tussenpersonen uit de gemeenschap. Om op lange termijn effect te sorteren, moet het programma worden uitgebreid met stabiele financiering en moeten Roma hun stem laten horen bij het vormgeven van institutionele benaderingen. Een bredere uitrol en een duurzame, inclusieve strategie zijn essentieel om systemische uitdagingen aan te pakken.

Tot slot werken tussenpersonen het best wanneer ze onafhankelijk zijn, vertrouwen genieten en toegerust zijn om zowel de gemeenschap als de instellingen te leiden. Zonder structurele steun en degelijke monitoring dreigen zelfs veelbelovende initiatieven een kort leven beschoren te zijn. Om duurzame vooruitgang te boeken, moet de inclusie van de Roma worden behandeld als een continu proces, niet als een tijdelijk project. Dit wijst op een breder probleem van onvoldoende verantwoordingsplicht en follow-up in programma's die zich richten op Roma en Sinti, waardoor hun potentieel om een blijvende en betekenisvolle verandering teweeg te brengen, wordt ondermijnd.

### 2.2.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen

Het project 'National Education Support to Traveller, Roma, and Sinti Children' (OWRS)<sup>42</sup> organiseert regelmatig netwerkbijeenkomsten en evenementen om de samenwerking te bevorderen en de behoeften aan onderwijsondersteuning van Roma- en Sinti-kinderen aan te pakken. Tijdens de bijeenkomsten worden presentaties gegeven over verschillende onderwerpen, waaronder de Sinti-helpdesk en het onderzoek naar de behoeften van Roma-, Sinti- en Traveller-kinderen op het gebied van onderwijsondersteuning. Deze evenementen moedigen discussies aan over kritieke onderwerpen zoals het aanpakken van stigmatisering en discriminatie, en het leggen van verbanden tussen sleutelelementen in nationale ontwikkelingen.

Hoewel deze netwerkbijeenkomsten deel uitmaken van de kernactiviteiten van het OWRS-initiatief, zijn er geen gegevens beschikbaar over het aantal deelnemers, de belangrijkste resultaten of de doeltreffendheid van deze evenementen voor het verhogen van de aanwezigheid op school onder Romaleerlingen. Het gebrek aan concrete gegevens maakt het moeilijk om te beoordelen of deze inspanningen een significant effect hebben op het onderwijs aan Roma.

### 2.2.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF

De conferentie 'State of Education 2025',<sup>43</sup> gepland voor april 2025, waar het gelijknamige rapport<sup>44</sup> zal worden gepresenteerd, bespreekt bredere onderwijskwesties, zoals de prestaties van leerlingen, absentisme en het tekort aan professioneel personeel. Het rapport gaat echter niet expliciet in op Roma- en Sinti-kinderen.

Door het onderwijs op een algemene manier aan te pakken, gaan deze inspanningen voorbij aan de kritieke behoefte aan gerichte maatregelen die Roma- en Sinti-kinderen rechtstreeks ondersteunen, in het bijzonder bij het aanpakken van vroegtijdige schoolverlating en het verzekeren van hun blijvende betrokkenheid bij het onderwijssysteem. Zonder een duidelijke focus op deze kwesties dreigen de initiatieven de inzet van het NRSF voor het verbeteren van de onderwijsresultaten voor Roma-gemeenschappen te ondermijnen.

## 2.3. Werkgelegenheid

Tot de meest urgente problemen die in de vorige monitoringcyclus zijn vastgesteld, behoren de hoge percentages Roma-jongeren die geen werk hebben en geen onderwijs of opleiding volgen (NEET), en de

---

<sup>42</sup> *Onderwijs aan Woonwagen-, Roma- en Sintikinderen*. Beschikbaar op: <https://www.stichtingpas.nl/owrs/>

<sup>43</sup> Inspectie van het Onderwijs. (n.d.). *Staat van het Onderwijs*. Beschikbaar op: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/staat-van-het-onderwijs>

<sup>44</sup> Inspectie van het Onderwijs. (2024). *De Staat van het Onderwijs 2024*. Beschikbaar op: <https://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie/documenten/rapporten/2024/04/17/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2024/De+Staat+van+het+Onderwijs+2024+inclusief+sectorbeelden.pdf>

discriminatie van Roma- en Travellergemeenschappen op de arbeidsmarkt. Deze uitdagingen werden nog groter in de nasleep van de COVID-19-pandemie, die een onevenredig effect had op Roma in heel Europa, waaronder in Nederland.

De beperkingen op het vrije verkeer die tijdens de pandemie werden opgelegd, troffen ook onevenredig veel Roma- en woonwagengemeenschappen in verschillende Europese landen, waaronder Ierland, Frankrijk, België en Nederland. Voor deze gemeenschappen, vaak woonwagenbewoners, golden dezelfde beperkingen als voor de algemene bevolking. Hun levensomstandigheden maakten het echter bijzonder moeilijk om deze beperkingen na te leven. Caravans bieden beperkte ruimte voor gezinnen en de toegestane plaatsen die ze bezetten, zijn vaak overbevolkt, wat de problemen waarmee ze tijdens de pandemie werden geconfronteerd, nog verergerde.

De 'Richtlijnen antidiscriminatiebeleid voor gemeenten'<sup>45</sup> benadrukken dat Sinti en Roma vaak worden gediscrimineerd, maar deze incidenten zelden melden bij antidiscriminatiebureaus (ADV) of de politie.

Interventies op korte termijn zijn steeds minder doeltreffend gebleken om zinvolle en blijvende verbeteringen in de werkgelegenheidsresultaten voor de Roma- en Sintigemeenschappen tot stand te brengen. Hoewel proefprojecten of tijdelijke initiatieven het eerste bewustzijn kunnen vergroten of kortstondige ondersteuning kunnen bieden, ontbreekt het vaak aan de consistentie en het opbouwen van relaties die nodig zijn om de structurele belemmeringen aan te pakken waarmee deze gemeenschappen te maken hebben. Door een duurzaam engagement op lange termijn kan vertrouwen ontstaan, kan steun op maat zich ontwikkelen en kunnen systemische problemen, zoals discriminatie, onderwijskloof en armoede tussen generaties, op een meer holistische manier worden aangepakt. Deze les komt niet alleen terug in de Nederlandse context, maar in tal van Europese inspanningen: snelle oplossingen leiden zelden tot echte verandering, terwijl voortdurende betrokkenheid en verankerde strategieën essentieel zijn voor echte sociale en economische inclusie.

### 2.3.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen

Er zijn geen recente updates beschikbaar over de implementatie van het NRSF met betrekking tot werkgelegenheid. Het voorbereide document geeft aan dat er studies zijn uitgevoerd om methoden te onderzoeken om discriminatie op de arbeidsmarkt aan te pakken. Er wordt echter niet specifiek gewezen op de discriminatie waarmee de Roma- en Sintigemeenschappen worden geconfronteerd en er worden ook geen maatregelen voorgesteld om dit probleem aan te pakken.

### 2.3.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF

Volgens recente statistieken over arbeidsparticipatie en werkloosheid is de jeugdwerkloosheid<sup>46</sup> licht gestegen, met 0,2% voor personen tussen 15 en 25 jaar. De regering heeft zich ingespannen om de jeugdwerkloosheid te bestrijden<sup>47</sup>, met inbegrip van financiering voor gemeenten en scholen om jongeren die de arbeidsmarkt betreden te ondersteunen, in het bijzonder voor schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs. Dit omvat een aanzienlijk budget om hen te begeleiden naar werk of verder onderwijs.

De regering heeft ook maatregelen geïmplementeerd<sup>48</sup> om de bredere werklozenpopulatie te ondersteunen, zoals het verstrekken van een toeslag om aan het sociaal minimum te voldoen voor werklozen met een laag totaal gezinsinkomen. Hoewel er gedetailleerde gegevens zijn over de werkloosheid onder verschillende etnische groepen, waaronder de Caraïben, worden de Roma en Sinti niet specifiek genoemd in de cijfers.

---

<sup>45</sup> *Handreiking - Antidiscriminatiebeleid voor gemeenten*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2022/06/30/handreiking-antidiscriminatiebeleid-voor-gemeenten/Handreiking+Antidiscriminatiebeleid+voor+gemeenten.pdf>

<sup>46</sup> *Werkloosheid in januari toegenomen*. Beschikbaar op: <https://www.cbs.nl/nl-nieuws/2025/08/werkloosheid-in-januari-toegenomen>

<sup>47</sup> *Verlenging aanpak jeugdwerkloosheid t/m 2022*. Beschikbaar op: <https://www.nponderwijs.nl/gemeenten/aanpak-jeugdwerkloosheid>

<sup>48</sup> *3.5 Artikel 5 Werkloosheid*. Beschikbaar op: <https://www.rijksfinancien.nl/memorie-van-toelichting/2024/OWB/XV/onderdeel/2123904>

## 2.4. Kinderbescherming

Op het gebied van kindbescherming heeft het Centrum voor Criminaliteitspreventie (CCV), dat wordt gefinancierd door het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV), een 'barrièremodel'<sup>49</sup> en een geïntegreerde aanpak ontwikkeld om uitbuiting binnen familienetwerken van Roma aan te pakken. Het barrièremodel helpt bij het in kaart brengen van de stappen van een crimineel of regelovertrekend proces, waarbij belangrijke omstandigheden (gelegenheden), waarschuwingssignalen (signalen) en ondersteunende individuen of groepen (facilitatoren) worden geïdentificeerd. Door deze elementen te herkennen, kunnen gerichte acties (barrières) worden ondernomen om criminaliteit te verstoren of te voorkomen. Het model benadrukt ook de rol van verschillende partners, zoals overheden, bedrijven of burgers, die effectief kunnen ingrijpen. Het belangrijkste doel is om de mogelijkheden voor criminaliteit te verminderen, waardoor het moeilijker wordt om criminaliteit te plegen en gemakkelijker om criminaliteit te voorkomen door middel van situationele criminaliteitspreventie. Het programma kende twee fasen. Van 2011 tot 2013 richtte het zich op het begrijpen van het probleem en het testen van innovatieve benaderingen in vier proeftuinen, ondersteund door JenV en SZW. In de tweede fase (2013-2016) was het doel om praktische instrumenten en methoden te ontwikkelen voor professionals die werken met complexe multi-problem Roma-gezinnen, uit te breiden naar in totaal elf proeftuinen.<sup>50</sup> In Nederland is er meer aandacht voor de aanpak van kinderarmoede, waarbij de regering prioriteit geeft aan inspanningen om ervoor te zorgen dat kinderen uit gezinnen met een laag inkomen gelijke kansen hebben en volledig kunnen deelnemen aan activiteiten met hun leeftijdsgenoten. De inspanningen omvatten het verhogen van de huurtoeslag en kindgerelateerde budgetten in 2025 om het besteedbare inkomen te verhogen, het aanpakken van schuldenproblemen en het ondersteunen van gezinnen bij de overgang van bijstand naar werk. De overheid werkt ook aan een beter 'afsluitbeleid kleinverbruikers drinkwater' om ervoor te zorgen dat kinderen toegang hebben tot drinkwater. Daarnaast zijn er initiatieven gericht op het bevorderen van gelijke kansen, zoals het geven van lessen in financiële geletterdheid, het aanbieden van gratis schoolmaaltijden in kwetsbare wijken en het verhogen van de financiering voor voorzieningen en activiteiten via gemeenten en stichtingen. Gemeenten spelen ook een belangrijke rol door gerichte steun te bieden aan kinderen van wie het gezin het financieel moeilijk heeft, met verschillende criteria om hiervoor in aanmerking te komen en aanvraagprocedures afhankelijk van het lokale gebied.

Het nationale armoedebestrijdingsbeleid van Nederland stimuleert samenwerking tussen de landelijke overheid, gemeentelijke autoriteiten en maatschappelijke organisaties. Opgemerkt moet worden dat de gedecentraliseerde aard van deze aanpak kan leiden tot inconsistente implementatie en resultaten. Gemeentelijke autoriteiten hebben discretionaire bevoegdheid bij het bepalen van beleid en het toewijzen van middelen, wat kan leiden tot verschillende niveaus van ondersteuning in verschillende regio's, waardoor sommige gemeenschappen, waaronder Roma- en Sinti-kinderen, mogelijk geen adequate hulp krijgen.

Het initiatief 'Ambities kinderarmoede', een gezamenlijke inspanning van de Rijksoverheid en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, is bedoeld om kinderarmoede breder aan te pakken. Hoewel dit een positieve stap is, is er weinig informatie over hoe effectief dit initiatief wordt uitgevoerd of gemonitord, vooral wat betreft de impact op gemarginaliseerde groepen zoals Roma en Sinti.

De Nederlandse regering heeft toegezegd jaarlijks 2 miljard euro extra uit te trekken om kwetsbare huishoudens te ondersteunen, met als doel een stijging van de armoede te voorkomen en kinderarmoede terug te dringen. Hoewel het besluit van de Nederlandse regering om jaarlijks 2 miljard euro extra uit te trekken voor armoedebestrijding een belangrijke stap is om tegemoet te komen aan de behoeften van kwetsbare huishoudens, zijn er nog steeds vraagtekens te plaatsen bij de effectiviteit van deze maatregelen. Hoewel de maatregelen, zoals hogere kinderbijslag, huursubsidie en gratis schoolontbijt, bedoeld zijn om onmiddellijke verlichting te bieden, pakken ze de structurele oorzaken van armoede of ongelijkheid niet fundamenteel aan. Het feit dat de armoedecijfers op 4,8% blijven en de kinderarmoede afneemt, wijst erop dat de maatregelen weliswaar helpen, maar niet voldoende zijn om een significante verandering teweeg te brengen. Hoewel de inzet van de regering om kwetsbare bevolkingsgroepen te ondersteunen duidelijk is, betekent het vertrouwen op

---

<sup>49</sup> *Living Labs Aanpak Uitbuiting Romakinderen*. Beschikbaar op: <https://hetccv.nl/themas/georganiseerde-criminaliteit-en-ondermijning/criminaliteit-binnen-familienetwerken/voorbeeldprojecten-aanpak-criminaliteit-binnen-familienetwerken/proeftuinen-aanpak-uitbuiting-roma-kinderen/>

<sup>50</sup> *Brief regering; Afronding Programma Aanpak Uitbuiting Romakinderen - Integratiebeleid*. Beschikbaar op: <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vkdahwpkggv0>

tijdelijke maatregelen en het gebrek aan structurele hervormingen dat de onderliggende oorzaken van armoede mogelijk niet worden aangepakt.

#### 2.4.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen

Het NRSF legt sterk de nadruk op het bestrijden van kinderarmoede, het verbeteren van de toegang tot onderwijs en het waarborgen van de beschikbaarheid van essentiële diensten. Centraal in deze aanpak staat de overtuiging dat alle kinderen, ook Roma-kinderen, recht hebben op onderwijs en een veilige opvoeding, rechten die zijn vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. JenV draagt hieraan bij door kennis en praktische instrumenten te ontwikkelen en te verspreiden en tegelijkertijd de bestaande landelijke strategie ter voorkoming van uitbuiting van Roma-kinderen te versterken. Dit stelt gemeenten in staat om hun lokale aanpak te handhaven en te versterken, en ervoor te zorgen dat beschermende en ondersteunende maatregelen voor Roma-jongeren worden gehandhaafd en aangepast aan de lokale behoeften.

Samenvattend kan worden gesteld dat Nederland weliswaar vooruitgang heeft geboekt bij de aanpak van kinderarmoede, maar dat er bezorgdheid bestaat over de consistentie en het effect van deze maatregelen. Het gebrek aan gedetailleerde gegevens en monitoring, vooral met betrekking tot gemarginaliseerde groepen zoals Roma en Sinti, maakt het moeilijk om te beoordelen of deze inspanningen echt degenen bereiken die de grootste behoefte hebben en de uitdagingen waarmee zij worden geconfronteerd effectief aanpakken.

#### 2.4.2. De problemen aanpakken naast het NRSF

De Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) in Nederland werkt onder JenV en speelt een essentiële rol in het waarborgen van het welzijn van kinderen. De RvdK heeft als kerntaak ervoor te zorgen dat elk kind de kans krijgt om op te groeien in een veilige en gezonde omgeving. Als er bezorgdheid ontstaat dat de ontwikkeling van een kind ernstig gevaar loopt en vrijwillige hulp mislukt of wordt geweigerd, kan de RvdK ingrijpen om te beoordelen of verplichte interventies nodig zijn. Deze interventie wordt meestal in gang gezet door meldingen van maatschappelijk werkers, jeugdbeschermingsorganisaties of Veilig Thuis.

De RvdK wordt meestal ingeschakeld bij ernstige gezinsproblemen zoals verwaarlozing, huiselijk of seksueel misbruik, middelenmisbruik door de ouders, psychische problemen of gedrags- en criminele problemen waarbij het kind betrokken is. Als dergelijke risico's worden vastgesteld en informele of vrijwillige hulp onvoldoende is gebleken, start de RvdK een formeel onderzoek naar de opvoedingssituatie. Het doel is om te bepalen of verplichte ondersteuning of beschermende maatregelen nodig zijn om de veiligheid en ontwikkeling van het kind te waarborgen.

Het Nationaal Actieplan (NAP)<sup>51</sup> van Nederland voor het Europees Initiatief Kindgarantie beschrijft belangrijke initiatieven op het gebied van de ontwikkeling van jonge kinderen, onderwijs, gezondheidszorg, voeding en huisvesting. Het identificeert ook doelgroepen van kinderen in nood; er ontbreken echter specifieke bepalingen voor Roma- en Sinti-kinderen. Hoewel er inspanningen worden geleverd om de toegang tot kinderopvang uit te breiden, de kwaliteit van scholen te verbeteren en de gezondheidszorg te verbeteren, bieden deze maatregelen geen oplossing voor de unieke belemmeringen waarmee Roma- en Sinti-kinderen worden geconfronteerd, zoals discriminatie, beperkte toegang tot voorzieningen en een lager opleidingsniveau.

Hoewel de focus van het NAP op huisvesting en dakloosheid ten goede kan komen aan kwetsbare groepen, richt het zich niet specifiek op de huisvestingsproblemen waarmee Roma-gemeenschappen worden geconfronteerd, waaronder discriminatie en het gebrek aan cultureel passende opties. Hoewel de betrokkenheid van maatschappelijke organisaties wordt genoemd, is het onduidelijk of er Roma-specifieke organisaties zijn geraadpleegd, en er wordt geen melding gemaakt van specifieke financiering voor Roma- en Sinti-kinderen. Als gevolg hiervan dreigt het NAP voorbij te gaan aan de specifieke behoeften van Roma-kinderen, wat een belemmering vormt voor de mogelijkheden om ongelijkheid effectief aan te pakken en ervoor te zorgen dat zij worden opgenomen in de sociale en welzijnsverbeteringen van het land.

Hoewel het Nationaal Fonds Kinderhulp een waardevol hulpmiddel zou kunnen zijn voor de ondersteuning van Romakinderen en hun families, zijn er geen duidelijke aanwijzingen dat Romagemeenschappen zich bewust zijn van dit hulpmiddel en hoe toegankelijk het voor hen is. Zonder meer outreach, bewustmakingsinspanningen en

---

<sup>51</sup> Nationaal actieplan (NAP). Beschikbaar op: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=25518&langId=en>



verbeteringen op het vlak van toegankelijkheid blijft het onzeker of dit fonds doeltreffend zal zijn in het bereiken van diegenen die het het meest nodig hebben.

## 2.5. Bevordering van (het bewustzijn van) Roma-kunst, -cultuur en -geschiedenis

Het gebrek aan transparantie en verantwoordingsplicht bij de toewijzing van specifieke subsidiefondsen blijft een belangrijk punt van zorg, aangezien de Roma-gemeenschap haar ongenoegen heeft geuit over het gebrek aan openbare informatie over de gefinancierde projecten en de resultaten ervan.

Bij het opstellen van dit verslag waren er geen aanwijzingen dat de geschiedenis of de cultuur van de Roma systematisch in de leerplannen van scholen wordt geïntegreerd. Geïnterviewden erkenden echter dat de Nederlandse regering zich geleidelijk meer inspant om de geschiedenis van de Roma aan te kaarten en er meer over te spreken, wat wijst op een mogelijke verschuiving in de richting van meer erkenning van het erfgoed van de Roma in de toekomst.

### 2.5.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij het aanpakken van de problemen

Zoals het er nu uitziet, zijn de beleidsmaatregelen van de Nederlandse regering niet specifiek gericht op het bevorderen van de Roma-cultuur of -geschiedenis, noch erkennen ze de specifieke behoeften van de Roma-gemeenschap in dit opzicht. De diversiteit van de Roma-cultuur en -identiteit in Nederland, variërend van autochtone Nederlandse woonwagenbewoners tot verschillende migrantengemeenschappen van Roma, komt niet tot uiting in de huidige beleidsmaatregelen. Wel bestaat er een subsidieregeling<sup>52</sup> om Roma te ondersteunen bij het behoud van hun cultuur en identiteit. Geïnterviewden spraken de sterke wens uit dat de Roma-cultuur en -geschiedenis in de lesprogramma's van scholen worden opgenomen. Deze omissie is verrassend gezien de voortdurende inspanningen en initiatieven op dit gebied, zoals tentoonstellingen en culturele projecten.<sup>53</sup> Hoewel deze activiteiten waardevol zijn, blijven ze geïsoleerd en missen ze systemische steun binnen het nationale beleid. Er is duidelijk behoefte aan een meer doelbewuste erkenning van de Roma als een aparte minderheid in Nederland, naast gerichte acties om ervoor te zorgen dat hun cultureel erfgoed actief wordt gepromoot, bewaard en geïntegreerd in het weefsel van de Nederlandse samenleving.

### 2.5.2. Aanpak van de problemen naast het NRSF

Tot 2024 heeft Nederland verschillende inspanningen geleverd om de geschiedenis en cultuur van de Roma te promoten. Een opmerkelijk initiatief is de videoportretreeks 'Cultural Bridge Builders', gemaakt door het Kennisinstituut Sinti (KIS) in samenwerking met documentairemaker Will Falize. Deze serie richt zich op jonge mensen met een Sinti- of Roma-achtergrond en belicht hun bijdragen aan de samenleving en hun strijd om een evenwicht te vinden tussen hun culturele erfgoed en het moderne leven. Het project biedt een platform voor Roma-jongeren en heeft als doel stereotypen te bestrijden en meer inzicht te krijgen in de ervaringen van de Roma-gemeenschap. Daarnaast biedt een jaarlijkse tentoonstelling over de geschiedenis van de Roma op de Hogeschool Utrecht, onder leiding van Roma-voorvechter Mila van Burik, een gedetailleerde verkenning van de Roma-cultuur en de vervolging van de Roma-bevolking tijdens de Holocaust. De tentoonstelling dient een educatief doel en maakt studenten en het publiek bewust van de wrede daden waarmee Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog werden geconfronteerd, zodat deze pijnlijke geschiedenis niet wordt vergeten.

Ondanks deze prijzenswaardige inspanningen blijven er lacunes bestaan in de bredere promotie van de Roma-cultuur en -geschiedenis in Nederland. Hoewel er financiële steun wordt verleend voor evenementen zoals het Nationaal Programma ter herdenking van 80 jaar vervolging van Sinti en Roma, is er weinig informatie over bredere, duurzame financiering voor culturele initiatieven van Roma buiten de context van de Holocaust. Om integratie echt te bevorderen, zijn consistentere en bredere inspanningen nodig om de Roma-cultuur in de reguliere Nederlandse samenleving te integreren door middel van historische herdenking en actieve viering en promotie van Roma-tradities, -talen en hedendaagse culturele bijdragen.

---

<sup>52</sup> Subsidie voor het Nationaal Programma voor 80 jaar vervolging van Sinti en Roma. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/b26ca5f3-1a8e-4726-ad82-6be2b7a50828/file>

<sup>53</sup> Eens waren we vogels Podcast. Beschikbaar op: <https://www.oncewewerebirds.nl/podcast/>



### 3. FOCUS OP BELANGRIJKE PROBLEMEN VOOR ROMA

#### 3.1. Kinderbescherming

In mei 2023 stemde de Nederlandse regering ermee in om het derde facultatieve protocol bij het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK) te ratificeren,<sup>54</sup> maar het proces is nog gaande, afhankelijk van de afronding van de ratificatieprocedures van het protocol bij het VN-Verdrag inzake handicap.

Momenteel is er geen nationale strategie voor kinderrechten, wat een grote uitdaging vormt. Wat kinderbescherming betreft, betekenden de Kinderbeschermingswet 2015 en de Jeugdwet<sup>55</sup> een belangrijke verschuiving in het Nederlandse systeem, waarbij de jeugdzorg werd gedecentraliseerd van nationaal en provinciaal naar lokaal gemeentelijk niveau. De overgang werd echter geconfronteerd met verschillende uitdagingen, waaronder onvoldoende financiering, lange wachtlijsten, een groot personeelsverloop en een complex systeem met meerdere betrokken organisaties.

Eurochild's Children's Realities in Europe: Progress & Gaps<sup>56</sup> report highlight that the child protection system is under immense pressure, particularly in handling out-of-home placements for children. Als gevolg daarvan groeit de bezorgdheid over de vraag of de nationale autoriteiten wel voldoen aan hun internationale verplichtingen op het gebied van gezinshereniging en de wettelijke bescherming van kinderen en ouders.

In hetzelfde rapport van Eurochild wordt opgemerkt dat het nieuwe programma van de regering, onder een extreemrechtse leiding, maatregelen bevat om de jeugdzorg te versterken en kinderarmoede aan te pakken, maar dat het ontbreekt aan een alomvattende langetermijnvisie voor kinderrechten. De regering richt zich eerder op het stabiliseren van de armoedecijfers dan op het terugdringen ervan, wat zorgen baart over de duurzaamheid en effectiviteit van deze maatregelen.

Een grote bezorgdheid met betrekking tot het Nederlandse nationale actieplan<sup>57</sup> van de EU-kindgarantie is dat het niet specifiek ingaat op de behoeften van Roma- en Sinti-kinderen als het gaat om toegang tot huisvesting en voorschools onderwijs en opvang. Door deze nalatigheid lopen kinderen uit deze gemeenschappen het risico op verdere uitsluiting en achterstelling.

##### 3.1.1. Doeltreffendheid van het NRSF bij de aanpak van het probleem

Kinderbescherming voor Roma- en Sintigemeenschappen in Nederland wordt voornamelijk aangepakt door middel van maatregelen die gericht zijn op het voorkomen van uitbuiting. Door het ontbreken van een meer gerichte, samenhangende nationale strategie bestaat het risico dat de meest kwetsbare kinderen geen adequate bescherming krijgen.

##### 3.1.2. Synergie met andere acties

Het initiatief Europese Kindgarantie schetst specifieke richtlijnen voor de aanpak van kinderen die aanzienlijke belemmeringen ondervinden bij de toegang tot essentiële diensten, voorschools onderwijs en opvang. Het NAP van de Europese Kindgarantie van Nederland, gepubliceerd op 27 april 2022, dient als het primaire kader voor de uitvoering van deze maatregelen. In zijn voortgangsverslag heeft Nederland de aandacht gevestigd op een belangrijke verwezenlijking die indirect ten goede kan komen aan Roma- en Sinti-kinderen, met name de Nationale agenda voor huisvesting en woningbouw. Deze ambitieuze agenda is gericht op het verschaffen van betaalbare huisvesting en het uitbannen van dakloosheid tegen 2030. Programma's zoals "Een huis voor iedereen" en "Housing First" zijn bedoeld om belemmeringen voor de toegang tot huisvesting weg te nemen en

---

<sup>54</sup> Kinderrechten Connect. (n.d.). *Een internationaal mensenrechtenverdrag dat het VN-Comité voor de Rechten van het Kind (het Comité) in staat stelt om klachten aan te horen waarin wordt beweerd dat de rechten van een kind zijn geschonden. Kinderen kunnen de Verenigde Naties alleen benaderen als het nationale rechtssysteem niet in staat is geweest om een oplossing te bieden voor de schending.* Beschikbaar op: <https://opic.childrightsconnect.org/what-is-opic/>

<sup>55</sup> Jeugdwet. Beschikbaar op: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2025-01-01>

<sup>56</sup> Eurochild. (2024). *De realiteit van kinderen in Europa: Vooruitgang en lacunes.* Beschikbaar op: <https://eurochild.org/uploads/2024/11/Eurochild-Flagship-Report-Childrens-Realities-in-Europe.pdf>

<sup>57</sup> *Nationaal actieplan, Nederland.* Beschikbaar op: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=27661&langId=en>

gezinnen in moeilijke omstandigheden te ondersteunen. Ondanks deze positieve initiatieven komen Roma- en Sinti-kinderen echter opvallend weinig voor in zowel het NAP als in het voortgangsrapport. Terwijl het Europese kader voor kindgaranties Roma-kinderen erkent als een kwetsbare groep die gerichte actie vereist, worden Roma-kinderen in de Nederlandse aanpak niet op een zinvolle manier gespecificeerd.

Hoewel er maatregelen zijn om voortijdig schoolverlaten aan te pakken en armoede te bestrijden, worden deze uitgevoerd volgens een generieke aanpak waarin de unieke uitdagingen waarmee Romakinderen worden geconfronteerd, niet worden erkend. Er zijn geen aanwijzingen dat deze beleidsmaatregelen zijn toegesneden op de aanpak van specifieke belemmeringen zoals discriminatie, sociale uitsluiting of beperkte toegang tot diensten die Roma-gemeenschappen onevenredig treffen. Dit gebrek aan gerichte maatregelen is zorgwekkend, omdat het het risico onderstreept dat Romakinderen in bredere nationale strategieën over het hoofd worden gezien.

Om Roma- en Sinti-kinderen effectief te ondersteunen, is een meer geïntegreerde en cultuursensitieve aanpak nodig, die ervoor zorgt dat aan hun specifieke behoeften wordt voldaan en dat bestaande lacunes in beleid en praktijk worden aangepakt.

### 3.1.3. Deelname van de Roma

Toen dit verslag werd opgesteld, waren er geen aanwijzingen dat Roma-gemeenschappen actief betrokken waren bij de ontwikkeling van het nationale actieplan van de EU-kindgarantie of bij andere kindgerelateerde initiatieven.

## 3.2. Zigeunerhaat, door haat geïnspireerd geweld

In Nederland heeft iedereen recht op gelijke behandeling, een recht dat is vastgelegd in de Grondwet - artikel 1 van de Grondwet en bepalingen in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht (artikelen 137c-137g), dat groepsbelediging en het aanzetten tot haat of geweld strafbaar stellen. Dit principe wordt versterkt door verschillende wettelijke bepalingen, waaronder de Wet Gelijke Behandeling, de Wet Gelijke Behandeling Gehandicapten en Chronisch Ziekten, de Wet Gelijke Behandeling bij Arbeidsrelaties (Leeftijdsdiscriminatie) en de Wet Gelijke Behandeling (Mannen en Vrouwen). Hoewel deze wetten personen beschermen tegen discriminatie op verschillende gronden, zoals ras, geslacht, seksuele geaardheid, politieke overtuiging, godsdienst, levensovertuiging, handicap of chronische ziekte, burgerlijke staat, leeftijd, nationaliteit, werktijden en type contract, vermelden ze niet specifiek etniciteit, waardoor Roma en Sinti geen duidelijke mogelijkheid hebben om haatzaaiende taal of misdaden tegen hen op basis van deze categorie te melden. Bovendien worden Roma, Sinti en woonwagenbewoners niet formeel erkend als nationale minderheden en is de verzameling van etnische gegevens beperkt. Dit gebrek aan erkenning belemmert de ontwikkeling van gericht beleid en maakt zigeunerhaat minder zichtbaar in het officiële discours. Hoewel mechanismen zoals antidiscriminatiebureaus (ADV's),<sup>58</sup> en het Nederlands Instituut voor de Rechten van de Mens<sup>59</sup> bestaan, zijn veel Roma zich niet bewust van deze kanalen of maken er geen gebruik van vanwege historisch wantrouwen.

Veel gevallen van zigeunerhaat, variërend van online haatzaaien tot etnische profilering, worden niet geïdentificeerd en kunnen niet als zodanig worden vervolgd. Hoewel de wettelijke instrumenten op papier bestaan, is de doeltreffendheid ervan in de strijd tegen haatmisdrijven en uitingen van haat tegen Roma bijgevolg aanzienlijk beperkt zonder structurele veranderingen en uitdrukkelijke erkenning van de Romagemeenschap in het nationale antidiscriminatiebeleid.

Het is belangrijk om op te merken dat Nederland, in lijn met deze wettelijke kaders, belangrijke ontwikkelingen heeft doorgemaakt in de bestrijding van discriminatie. In 2023 werd in het parlement een herzien wetsontwerp over verzwarende omstandigheden ingediend, dat hogere gevangenisstraffen mogelijk maakt wanneer bij een misdrijf discriminerende elementen worden bewezen.

---

<sup>58</sup> *Discriminatie.nl*. Beschikbaar op: <https://discriminatie.nl/over-ons/>

<sup>59</sup> Als onafhankelijke toezichhouder belicht, beschermt en bevordert de Raad de mensenrechten in Europees en Caribisch Nederland. Daarnaast oordeelt het over discriminatieklachten. Beschikbaar op: <https://www.mensenrechten.nl/>

Wat de migratie van Roma betreft, werd in het ECRI 2022-rapport<sup>60</sup> aanbevolen dat Nederland een integratiestrategie vaststelt die gericht is op een tweerichtingsproces, met gratis taalcursussen op maat en duidelijke doelstellingen. De nieuwe Wet inburgering<sup>61</sup> (van kracht sinds 2022) omvat positieve veranderingen zoals gemeentelijke verantwoordelijkheid voor inburgeringsplannen en gratis inburgering. De boetes voor het niet halen van examens binnen drie jaar worden echter als contraproductief gezien. ECRI beschouwt de aanbeveling dan ook als niet-uitgevoerd.

Met betrekking tot discriminatie op de arbeidsmarkt heeft ECRI Nederland aanbevolen meetbare doelen op te nemen in het actieplan. Hoewel inspanningen zoals bewustwordingscampagnes zijn gemonitord, ontbrak het in het plan aan duidelijke indicatoren en evaluatiemethoden.

Op 27 februari 2024 behandelde de Eerste Kamer het langverwachte 'Wetsvoorstel Gelijke Kansen bij Werving en Selectie'. Het is een belangrijke mijlpaal voor de Nederlandse arbeidsmarkt die de norm bekrachtigt dat er geen discriminatie mag plaatsvinden bij werving en selectie, in het bijzonder tegen mensen met een migratieachtergrond en anderen die discriminatie ervaren op de arbeidsmarkt. Op 26 maart 2024 werd de gewijzigde motie verworpen, waardoor de aanbeveling van ECRI niet wordt uitgevoerd.

De Veiligheidsmonitor 2023,<sup>62</sup> gepubliceerd op 1 maart 2024, is een uitgebreid onderzoek naar de veiligheidsbeleving en leefbaarheidsscore van wijken, uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in samenwerking met JenV. Het rapport biedt waardevolle inzichten in de veiligheidsbeleving van burgers en geeft hun mening over de prestaties van de politie. Het bevat cijfers over ervaren discriminatie in Nederland, maar<sup>63</sup> deze gegevens zijn voornamelijk uitgesplitst naar leeftijd, geslacht, religie en sommige landen van herkomst. Roma en Sinti zijn er echter niet in opgenomen, evenmin als discriminatie van Oost-Europese bevolkingsgroepen. Als zodanig is het verslag slechts beperkt relevant voor de Roma- en Sintigemeenschappen, omdat het geen specifieke gegevens bevat over hun ervaringen. Deze afwezigheid betekent dat kwesties van veiligheid, discriminatie of vertrouwen in de rechtshandhaving die specifiek zijn voor deze gemeenschappen onzichtbaar blijven in de nationale statistieken. Als gevolg daarvan worden hun unieke zorgen en uitdagingen mogelijk niet adequaat aangepakt in beleidsreacties op basis van deze gegevens.

### 3.2.1. Effectiviteit van het NRSF bij het aanpakken van het probleem

Zoals vastgelegd in het NRSF heeft de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) in oktober 2020 een 'Werkdefinitie van zigeunerhaat en discriminatie van Roma' aangenomen. Deze definitie was een belangrijke stap in de erkenning van de voortdurende vooroordelen en discriminatie waarmee de Roma- en Sintigemeenschappen vandaag de dag worden geconfronteerd. Door dit te erkennen heeft de IHRA de noodzaak onderstreept om zigeunerhaat in de moderne samenleving aan te pakken en te bestrijden.

Bovendien benadrukt het NRSF samenwerking met organisaties voor gelijke behandeling als een belangrijke strategie om zigeunerhaat te bestrijden. Deze organisaties, zoals het Nederlands Instituut voor de Rechten van de Mens, zijn van vitaal belang bij het onderzoeken van discriminatiezaken, het uitbrengen van rapporten en het doen van beleidsaanbevelingen aan wetgevers.

Daarnaast bieden gemeentelijke antidiscriminatie diensten in het hele land juridische ondersteuning en advies aan Roma in nood, met inbegrip van bijstand tijdens procedures tegen gemeentelijke autoriteiten.

Het NRSF blijft echter een brede aanpak hanteren en vertrouwt op de bestaande gelijkheidswetten om discriminatie aan te pakken. Hoewel deze wetten, waaronder de wet op gelijke behandeling, belangrijke bescherming bieden, gaan ze niet specifiek in op discriminatie op basis van etnische achtergrond. Deze aanpak,

---

<sup>60</sup> Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI). (n.d.). *ECRI Conclusies over de Implementatie van de Aanbevelingen met betrekking tot Nederland Onderwerp van Tussentijdse Follow-up*. Beschikbaar op: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59aee>

<sup>61</sup> *Wet inburgering*. Beschikbaar op: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/inburgeren-in-nederland/nieuwe-wet-inburgering>

<sup>62</sup> Akkermans, M., Derksen, E., Kennis, M., Kloosterman, R., & Moons, E. (2024). *Rapport Veiligheidsmonitor 2023*. Available at: <https://open.overheid.nl/documenten/dpc-9a9f6b051ff743f1b469040b00d8946351c6f009/pdf>

<sup>63</sup> *Waargenomen discriminatie in Nederland, december 2024*. Beschikbaar op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/ervaren-discriminatie-in-nederland/3-1-ervaren-discriminatie>

hoewel goed bedoeld, komt mogelijk niet volledig tegemoet aan de unieke behoeften van Roma en Sinti in Nederland.

### 3.2.2. Synergie met andere acties

Het 'Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023'<sup>64</sup> heeft verschillende kritieke kwesties waarmee de Roma en Sinti gemeenschappen in Nederland worden geconfronteerd, naar voren gebracht. Op basis van gesprekken met Roma- en Sintigemeenschappen en rapporten van het Adviescomité van de Raad van Europa benadrukt de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) dat deze gemeenschappen nog steeds aanzienlijke sociale nadelen ondervinden en in veel aspecten van het dagelijks leven worden geconfronteerd met discriminatie en vooroordelen. Ondanks inspanningen om deze problemen aan te pakken, is er beperkte vooruitgang geboekt in het verbeteren van de situatie van Roma en Sinti op gebieden als de arbeidsmarkt en onderwijs. Daarnaast blijft het aantal woonwagenstandplaatsen grotendeels onzichtbaar en melden veel mensen in deze gemeenschappen dat ze dagelijks te maken hebben met racisme, discriminatie en vooroordelen bij het zoeken naar huisvestingsmogelijkheden.

Een belangrijke aanbeveling in het nationale programma is om het toepassingsgebied van het 'Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden' uit te breiden naar Roma en Sinti. Deze uitbreiding is een belangrijke stap in de erkenning en wettelijke bescherming van deze gemeenschappen.

Een andere dringende kwestie die in het programma aan bod komt, is staatloosheid, vooral onder Roma-gemeenschappen. Veel Roma hebben geen nationaliteit en worden dus door geen enkel land volgens zijn wetgeving als burger erkend, wat het voor hen moeilijker maakt om volledig aan de samenleving deel te nemen. De NCDR heeft de invoering van een procedure om staatloosheid vast te stellen verwelkomd, waardoor personen die geen documenten hebben om hun staatloze status te bewijzen, om een gerechtelijke vaststelling kunnen vragen. Dit is vooral belangrijk voor Roma van wie de kinderen ook staatloos in Nederland zijn geboren, omdat het een juridische weg biedt om hun status aan te pakken en toegang te krijgen tot hun rechten.

### 3.2.3. Roma-participatie

Om zigeunerhaat tegen te gaan, stelt het NRSF dat Nederland samenwerkt met organisaties voor gelijke behandeling. Deze diensten kunnen onderzoeken uitvoeren, rapporten uitbrengen en aanbevelingen en advies geven aan beleidsmakers. Het Nederlands Instituut voor de Rechten van de Mens speelde bijvoorbeeld een belangrijke rol bij het opstellen van de beleidsaanbevelingen voor het Beleidskader gemeentelijke stacaravans en standplaatsenbeleid. De algemene impact van deze inspanningen kan echter beperkt zijn als Roma en Sinti niet actiever betrokken worden bij de processen die hen rechtstreeks aanbelangen.

Sommige van de geïnterviewden in dit rapport hebben hun ongenoegen geuit over het gebrek aan vertegenwoordiging van Roma en Sinti in functies die rechtstreeks van invloed zijn op hun gemeenschap. Hoewel ze sinds de benoeming van een nationale coördinator vaker voor vergaderingen worden uitgenodigd, voelen ze zich nog steeds buitengesloten en moeten ze proactief informatie over deze vergaderingen inwinnen in plaats van rechtstreeks bij het besluitvormingsproces te worden betrokken. Hoewel er enige vooruitgang is geboekt bij het laten horen van de Roma en Sinti, blijft de afwezigheid van personen uit hun eigen gemeenschappen op sleutelposities een punt van zorg.

---

<sup>64</sup> Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/b6a7ec23-71f8-4caf-a73d-a0ad7a020f0f/file>

## CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De uitvoering van het nationale strategiedocument voor duurzame ontwikkeling wint geleidelijk aan kracht, maar de vooruitgang blijft beperkt en ongelijkmatig. Ondanks een groeiend bewustzijn van de noodzaak van inclusie, mist de huidige aanpak de noodzakelijke institutionele ruggengraat en de Roma-specifieke focus om tastbare, meetbare resultaten te leveren. De uitvoeringsstructuur, die voornamelijk wordt gecoördineerd door de NRCP, blijft onbeduidend. Concrete, operationele begeleiding ontbreekt, waaronder een gebrek aan duidelijke indicatoren en tijdschema's voor de uitvoering. Als gevolg hiervan ontbreekt het nationale en lokale actoren aan een draaiboek om de doelstellingen van het NRSF effectief te operationaliseren. Het is moeilijk gebleken om een consistente gemeentelijke betrokkenheid te bewerkstelligen, hoewel sommige gemeenten opmerkelijke inspanningen hebben geleverd, met name op het gebied van non-discriminatie en huisvesting. Een positieve ontwikkeling op dit gebied is de publicatie van richtsnoeren voor gemeenten ter voorkoming van discriminatie, een veelbelovende praktijk en een mogelijk model voor bredere toepassing.

De grote diversiteit binnen de Roma-gemeenschappen in Nederland, waaronder woonwagenbewoners en bewoners van woonwagencentra, stelt specifieke uitdagingen aan de ontwikkeling van inclusief beleid.

Met name zijn er sinds de lancering van het NRSF geen nieuwe Roma-specifieke beleidsmaatregelen ingevoerd en zijn er geen wezenlijke updates van bestaande beleidsmaatregelen geweest. Tot dusver is de aanpak sterk gericht geweest op mainstreaming van de integratie van de Roma, zonder voldoende aandacht te besteden aan de unieke belemmeringen waarmee Roma-gemeenschappen worden geconfronteerd. Toekomstige inspanningen moeten verder gaan dan algemene beleidsverklaringen om de impact te vergroten en te komen tot een resultaatgerichte uitvoeringsstrategie.

Over het geheel genomen zijn er weliswaar enkele bemoedigende ontwikkelingen, waaronder goede praktijken op lokaal niveau, maar er is dringend behoefte aan een meer geïnstitutionaliseerde, doelgerichte en verantwoordingsplichtige aanpak om zinvolle vooruitgang te boeken bij de integratie van de Roma in Nederland.

### *Aanbevelingen aan de nationale autoriteiten*

1. Zet een speciaal controle- en informatiemechanisme op om anti-zigeuner haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven te registreren en op te volgen, waarbij inspiratie kan worden geput uit het Duitse MIA (Monitoring and Information Centre on Antigypsyism).
2. Het nationale contactpunt voor de Roma (NRCP) versterken door een duidelijk uitvoeringskader te bieden, met meetbare indicatoren, planning en praktische richtsnoeren om een doeltreffende coördinatie tussen de sectoren te garanderen.
3. De betrokkenheid van gemeenten vergroten door middel van explicietere mandaten, financieringsprikkelers en platformen voor kennisuitwisseling, om te zorgen voor een consistente lokale inzet voor de integratie van Roma, Sinti en woonwagenbewoners, voortbouwend op bestaande goede praktijken.
4. Een nationale strategie voor kinderrechten ontwikkelen met specifieke, gerichte maatregelen voor de rechten en behoeften van Roma- en Sinti-kinderen, met name op het gebied van opvang en onderwijs voor jonge kinderen, huisvesting en inclusief onderwijs.
5. De wettelijke antidiscriminatiekaders versterken door etniciteit expliciet op te nemen als beschermde categorie, zodat er een sterkere wettelijke basis is om zigeunerhaat aan te pakken.
6. Wijs voldoende middelen toe en monitor de resultaten in de praktijk om ervoor te zorgen dat afspraken worden omgezet in tastbare verbeteringen.
7. De leefomstandigheden van woonwagenbewoners en woonwagenbewoners aanpakken via een inclusief stedenbouwkundig beleid, hun recht op cultureel aangepaste huisvesting veiligstellen en hun gemeenschappen beschermen tegen discriminerend lokaal beleid.
8. Voor het laten opstellen van nationale verslagen (bijv. de 'Monitor sociale integratie') zijn participatieve onderzoeksmethoden nodig die de Roma-, Sinti- en woonwagengemeenschappen actief betrekken bij

het verzamelen, analyseren en interpreteren van gegevens, hetzij door middel van rollen gebaseerd op competentie, hetzij door het aanbieden van opleiding.

#### *Aanbevelingen aan de Europese instellingen*

9. Steun Roma-specifieke monitoring: Ontwikkel Roma-specifieke indicatoren om de vooruitgang in het kinder- en sociaal beleid van de EU te volgen.

#### *Aanbevelingen voor het maatschappelijk middenveld*

10. Aandringen op de vertegenwoordiging van de Roma in de beleidsvorming en ervoor zorgen dat in het nationale en EU-beleid rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van de Roma.
11. Vergroot de toegankelijkheid van steun: Help Roma-gezinnen toegang te krijgen tot middelen zoals het Nationaal Fonds voor Kinderhulp en huisvestingssteun.
12. Toezicht houden op de uitvoering van het beleid: De doeltreffendheid van beleid en fondsen voor Roma-gemeenschappen volgen en beoordelen.
13. Gegevensverzameling aanvragen en ondersteunen
14. Pleiten voor actieve deelname van Roma en Sinti aan het openbare debat, monitoringmechanismen en beleidsevaluatieprocessen, onder meer door capaciteitsopbouw en opleiding.
15. Samenwerken met gemeenten en nationale instanties om samen integratieprojecten op te zetten die de diversiteit binnen de Romagemeenschappen weerspiegelen, waarbij een cultureel responsieve en door de gemeenschap geleide aanpak wordt gewaarborgd.

#### *Aanbevelingen voor andere belanghebbenden*

16. Integratie op de werkplek bevorderen: Werkgevers moeten inclusieve aanwervingspraktijken hanteren en gerichte werkgelegenheidsinitiatieven voor Roma ondersteunen.
17. Integratiemaatregelen moeten worden ingebed in bestaande overheidsdiensten, ondersteund door opgeleid vast personeel met culturele vaardigheden, en verder gaan dan tussenpersonen.
18. Onderzoekers en adviesbureaus die zich bezighouden met de monitoring van de inclusie van de Roma, moeten de deelname van Roma en Sinti als onderzoekers of medebemiddelaars actief aanmoedigen of ten minste zorgen voor hun aanwezigheid tijdens de onderzoeksactiviteiten. Deze aanpak versterkt de kwaliteit en relevantie van het onderzoek en helpt vertrouwen te bewerkstelligen en zinvolle relaties met de betrokken gemeenschappen te onderhouden.
19. Alle belanghebbenden moeten investeren in dialoog op gemeenschapsniveau en het opbouwen van vertrouwen, met name met traditioneel ondervertegenwoordigde groepen zoals travellers en woonwagenbewoners, om ervoor te zorgen dat zij volledig worden betrokken bij het verlenen van diensten en het opstellen van beleid.

## REFERENTIES

### Lijst van interviews

1. Anne Frank Stichting: een vertegenwoordiger
2. Cheyenne Wijts - Sintiza, voormalig PA-deelnemer
3. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid; Directie Samenleving en Integratie: Florentine Zarks en Kim van Kastel.
4. OWRS: Onderwijs aan kinderen van Travellers, Roma en Sinti, Marcia Rooker
5. Vereniging Sinti, Roma en Woonwagenbewoners Nederland (VSRWN): een vertegenwoordiger.

### Belangrijke beleidsdocumenten en rapporten

Akkermans, M., Derksen, E., Kennis, M., Kloosterman, R., & Moons, E. (2024). *Veiligheidsmonitor 2023*. Available at: <https://open.overheid.nl/documenten/dpc-9a9f6b051ff743f1b469040b00d8946351c6f009/pdf>

Raad van Europa. (2023). *Fourth Opinion on the Netherlands*. Beschikbaar op: <https://rm.coe.int/4th-op-netherlands-summary-nl/1680ac50a1>

Directoraat-Generaal Economische en Financiële Zaken. (2024). *Europees Semester 2024: Landenrapporten*. Beschikbaar op: [https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/c3a6d1e0-8289-4fb9-91ab-3f3fb1ba6dee\\_en?filename=SWD\\_2024\\_619\\_1\\_EN\\_Netherlands.pdf](https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/c3a6d1e0-8289-4fb9-91ab-3f3fb1ba6dee_en?filename=SWD_2024_619_1_EN_Netherlands.pdf)

Eurokind. (2024). *De realiteit van kinderen in Europa: Progress & Gaps*. Beschikbaar op: <https://eurochild.org/uploads/2024/11/Eurochild-Flagship-Report-Childrens-Realities-in-Europe.pdf>

Europese Commissie. (2023). *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Evaluatieverslag van de nationale strategische kaders voor de Roma van de lidstaten*. COM(2023) 7 definitief. Beschikbaar op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0007>

Europese Commissie. (n.d.). *Nederlandse reeks beleidsmaatregelen (2021-2030)*. Beschikbaar op: [https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078\\_en?filename=policy measures in the netherlands for the equality inclusion and participation of roma and sinti.pdf](https://commission.europa.eu/document/download/9660a253-3165-4ea2-ad5c-c0bd4084e078_en?filename=policy%20measures%20in%20the%20netherlands%20for%20the%20equality%20inclusion%20and%20participation%20of%20roma%20and%20sinti.pdf)

Kennisplatform Samen Inclusief Leven. (n.d.). *Overzicht Nationaal Beleid Sinti en Roma*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/0ca66851-a1d7-42b5-9652-ad6b9dcf70b7/file>

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2023). *Bemiddelingsinspanning arbeidsparticipatie en onderwijsparticipatie Roma en Sinti: Een evaluatie van een decentralisatie-uitkering voor pilots in zeven gemeenten*. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/bd4839d3-a71c-4bcf-b5f1-f6d7aa2d5688/file>

MOVISIE. (2022). *Handreiking voor gemeenten ter bestrijding van anti-zwart racisme, antisemitisme, anti-moslim racisme, anti-zigeunerisme en LGBTI+ discriminatie*. Beschikbaar op: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2022-07/antiziganisme-220727.pdf>

Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme (NCDR), Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2024). *Van uitsterfbeleid naar uitstelbeleid: Woonwagenbewoner nog steeds op zoek naar een standplaats*.

Nationaal Coördinator Discriminatie en Racismebestrijding, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2022). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2022*. Beschikbaar op: <https://www.bureauncdr.nl/binaries/bureauncdr/documenten/nationale-programmas/2023/12/12/national-program-2022---english/National+Programma+tegen+Discriminatie+en+Racisme+2022+-+Engels.pdf>

Nationaal Coördinator Discriminatie en Racisme, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023). *Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023*. Beschikbaar op:



<https://www.bureauncdr.nl/binaries/bureauncdr/documenten/nationale-programmas/2023/12/12/national-program-2023--english/National+Programma+tegen+Discriminatie+en+Racisme+2023-+English.pdf>

Seidler, Y., Khajavi-Zijlstra, J., Van Leeuwen, R., Van der Schans, K., Van Eerten, J.J., & Sam, N. (2024). *Monitor Sociale Inclusie (Meting 5): Vierde Vervolgmeting Leefsituatie Sinti en Roma in Nederland*. Risbo Contractresearch B.V./Erasmus Universiteit Rotterdam, Labyrint Onderzoek & Advies, Utrecht. Beschikbaar op: <https://open.overheid.nl/documenten/76d493ef-c824-4213-b99c-6bdf2b05d19a/file>

## BIJLAGE: LIJST VAN PROBLEMEN EN VOORWAARDEN

### *Bestrijding van zigeunerhaat en discriminatie*

| Problemen en voorwaarden:                                                             | Betekenis:           | Geïdentificeerd door strategie: | Genomen maatregelen:      | Vastgestelde doelen: | Details van NRSF-implementatie relevant voor het probleem:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------------------------|---------------------------|----------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Zigeunerhaat niet erkend als een specifiek probleem in nationale beleidskaders</b> | Significant probleem | Begrepen met beperkingen        | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | <p><b>Aangenomen maatregelen</b><br/>Nationaal programma,<br/>Verscherpte antidiscriminatiewetten</p> <p><b>Doeltreffendheid van de maatregelen</b><br/>Geen vergelijkingsbasis, trage vooruitgang, beperkte impact</p> <p><b>Bereik van de maatregelen</b><br/>Beperkte betrokkenheid gemeenschap, onvoldoende gerichte betrokkenheid</p> <p><b>Gegevensverzameling</b><br/>Beperkte uitgesplitste gegevens, meestal uit EU-bronnen, onvoldoende Roma-specifieke rapportage</p> |
| <b>Vooroordelen tegen Roma</b>                                                        | Significant probleem | Niet relevant                   | Afwezig                   | Afwezig              | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <b>Haatmisdrijven tegen Roma</b>                                                      | Significant probleem | Niet relevant                   | Afwezig                   | Afwezig              | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <b>Haatzaaien tegen Roma (online en offline)</b>                                      | Significant probleem | Niet relevant                   | Afwezig                   | Afwezig              | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Ondersteunen EU-voorstel, afstemming op wetgeving.</p> <p><b>Doeltreffendheid van de maatregelen:</b><br/>In afwachting van updates, geen duidelijke impact.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                           |

|                                                                                            |                      |               |                 |         |                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------|-----------------|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                            |                      |               |                 |         | <b>Maatregelen Outreach:</b><br>Brief aan Tweede Kamer.<br><br><b>Gegevensverzameling:</b><br>Geen vermelding van uitgesplitste gegevensverzameling over Roma en Sinti. |
| <b>Zwakke effectiviteit van bescherming tegen discriminatie</b>                            | Significant probleem | Niet relevant | Afwezig Afwezig | Afwezig | N.V.T.                                                                                                                                                                  |
| <b>Wangedrag en discriminerend gedrag door politie (te weinig/te veel politieoptreden)</b> | Significant probleem | Niet relevant | Afwezig Afwezig | Afwezig | AFWEZIG N.V.T.                                                                                                                                                          |

## Onderwijs

| Problemen en omstandigheden:                                                                     | Betekenis:           | Geïdentificeerd door strategie:       | Genomen maatregelen:      | Vastgestelde doelen: | Details van de implementatie van het NRSF die relevant zijn voor het probleem:                                                                                                                                                                                                                                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------------------------------|---------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Secundaironderwijs/ beroepsopleiding / opleiding losgekoppeld van arbeidsmarkts-behoeften</b> | Significant probleem | Genoemd maar onvoldoende geanalyseerd | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | <b>Aangenomen maatregelen</b><br>Decentralisatietoelage, tussenpersonen<br><br><b>Doeltreffendheid van de maatregelen:</b><br>Gebrek aan monitoring, geen gegevens.<br><br><b>Maatregelen Bereik:</b><br>Netwerkbijeenkomsten, educatieve ondersteuning.<br><br><b>Gegevensverzameling:</b><br>Geen gegevens over uitkomsten. |
| <b>Onjuiste oriëntatie van Roma leerlingen in speciaal onderwijs</b>                             | Significant          | Niet relevant                         | Afwezig                   | Afwezig              | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |

|                                                                                                                      |                      |               |         |         |        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------|---------|---------|--------|
|                                                                                                                      | probleem             |               |         |         |        |
| Laag niveau van digitale vaardigheden en competenties en beperkte mogelijkheden tot hun ontwikkeling bij volwassenen | Significant probleem | Niet relevant | Afwezig | Afwezig | N.V.T. |

### Werkgelegenheid

| Problemen en voorwaarden:                           | Betekenis:           | Geïdentificeerd door strategie:        | Maatregelen:              | Vastgestelde doelen: | Details van de implementatie van het NRSF die relevant zijn voor het probleem:                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------|----------------------|----------------------------------------|---------------------------|----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Jongeren zonder werk, onderwijs of opleiding (NEET) | Significant probleem | Genoemd maar onvoldoende geanalyseerd  | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Gemeentelijke financiering, steun voor jongeren.</p> <p><b>Effectiviteit van de maatregelen:</b><br/>Geen recente updates, beperkte focus.</p> <p><b>Maatregelen Outreach:</b><br/>Ondersteuning jeugd, geen Roma focus.</p> <p><b>Gegevensverzameling:</b><br/>Werkloosheidsgegevens, niet specifiek voor Roma.</p> |
| Discriminatie op de arbeidsmarkt door werkgevers    | Significant probleem | Genoemd, maar onvoldoende geanalyseerd | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Wetsvoorstel gelijke kansen ingediend</p> <p><b>Effectiviteit van de maatregelen:</b><br/>Motie verworpen, aanbeveling niet uitgevoerd.</p> <p><b>Maatregelen Outreach:</b><br/>N.V.T.</p> <p><b>Gegevensverzameling:</b></p>                                                                                        |

|  |  |  |  |  |                                     |
|--|--|--|--|--|-------------------------------------|
|  |  |  |  |  | Geen specifieke gegevens verstrekt. |
|--|--|--|--|--|-------------------------------------|

### Bescherming van kinderen

| Problemen en omstandigheden:                                                                                                               | Betekenis:           | Geïdentificeerd door strategie: | Genomen Maatregelen       | Vastgestelde doelen: | Details van de implementatie van het NRSF die relevant zijn voor het probleem:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------------------------|---------------------------|----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Kinderbescherming niet overwogen in het NRSF                                                                                               | Kritisch probleem    | Begrepen met beperkingen        | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Specifieke kwetsbaarheid van Roma-kinderen als slachtoffers van geweld niet beschouwd                                                      | Significant probleem | Begrepen met beperkingen        | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig              | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Kinderbescherming, initiatieven tegen armoede, lessen in financiële geletterdheid.</p> <p><b>Doeltreffendheid van de maatregelen:</b><br/>Inconsistente implementatie, beperkte monitoring, niet-aangepakte structurele oorzaken.</p> <p><b>Maatregelen Bereik:</b><br/>Gerichte steun voor kwetsbare kinderen, geen gerichte aandacht voor Roma.</p> <p><b>Gegevensverzameling:</b><br/>Gebrek aan gedetailleerde gegevens, hiaten in de monitoring</p> |
| Activiteiten gericht op versterking van ouderlijke verantwoordelijkheid en vaardigheden niet beschikbaar of geen outreach naar Roma ouders | Significant probleem | Niet relevant                   | Afwezig                   | Afwezig              | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

|                                                                    |                      |               |         |         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------|---------|---------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Belemmeringen voor kinderen registratie; staatloosheid</b>      | Significant probleem | Niet relevant | Afwezig | Afwezig | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Gerechterlijke uitspraak voor staatloze status, mogelijkheid om nationaliteit aan te vragen.</p> <p><b>Doeltreffendheid van de maatregelen:</b><br/>Toegenomen rechten voor staatlozen, verbeterde participatie.</p> <p><b>Maatregelen Outreach:</b><br/>Gerichte steun voor staatloze Roma.</p> <p><b>Gegevensverzameling:</b><br/>Nog geen gedetailleerde gegevens verstrekt.</p> |
| <b>Onvoldoende participatie van kinderen/ jongerenparticipatie</b> | Significant probleem | Niet relevant | Afwezig | Afwezig | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

### *Bevordering van (het bewustzijn van) kunst, cultuur en geschiedenis van de Roma*

| <b>Problemen en omstandigheden:</b>                                                                                                                               | <b>Betekenis:</b>    | <b>Geïdentificeerd door strategie:</b> | <b>Maatregelen:</b>       | <b>Vastgestelde doelen:</b> | <b>Details van de implementatie van het NRSF die relevant zijn voor het probleem:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|----------------------------------------|---------------------------|-----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>weinig of ontbrekend bewustzijn van de algemene bevolking van de bijdrage van kunst en cultuur van de Roma bevolking aan het nationale en Europese erfgoed</b> | Significant probleem | Genoemd maar onvoldoende geanalyseerd  | Aanwezig maar onvoldoende | Afwezig                     | <p><b>Aangenomen maatregelen:</b><br/>Culturele initiatieven, tentoonstellingen, "Culturele bruggenbouwers.</p> <p><b>Doeltreffendheid van de maatregelen:</b><br/>Beperkte systemische ondersteuning, hiaten in integratie.</p> <p><b>Maatregelen Outreach:</b><br/>Nadruk op Roma-jongeren, bewustmaking van het publiek.</p> <p><b>Gegevensverzameling:</b><br/>Gebrek aan openbare gegevens over resultaten.</p> |
| <b>Uitsluiting van Roma gemeenschappen van</b>                                                                                                                    | Significant          | Niet relevant                          | Niet relevant             | Afwezig                     | N.V.T.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |

|                                                                                                                                                       |                      |               |            |         |        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------|------------|---------|--------|
| nationale culturele verhalen                                                                                                                          | probleem             |               |            |         |        |
| Geschiedenis en cultuur niet opgenomen in leerplannen en schoolboeken voor zowel Roma en niet-Roma leerlingen                                         | Significant probleem | Niet relevant | Irrelevant | Afwezig | N.V.T. |
| Gebrek aan integratie van Romani taal in scholen en ontwikkeling van noodzakelijke educatieve materialen en middelen voor het taalbehoud en onderwijs | Significant probleem | Niet relevant | Irrelevant | Afwezig |        |



